

FINANÇAR LA GUERRA: ELS COMPRADORS DE DEUTE PÚBLIC A CATALUNYA ENTRE 1462 I 1472*

FINANCING WAR: PURCHASERS OF PUBLIC DEBT IN CATALONIA BETWEEN 1462 AND 1472

LAURA MIQUEL MILIAN

Universitat de València

<https://orcid.org/0000-0001-5530-8123>

Resum: L'esclat de la guerra civil catalana l'any 1462 va comportar l'adopció de mesures de finançament extraordinàries per part de la Diputació del General de Catalunya i el Consell de Barcelona, les institucions que lideraven el bàndol enfrontat al rei Joan II. Una d'elles va ser l'emissió de deute públic –censals morts–, tasca a la qual es van abocar ambdós organismes ràpidament. L'objectiu d'aquest estudi és veure qui va adquirir aquestes rendes venudes en un període de màxima inestabilitat mitjançant dos treballs diferenciats. El primer, la classificació dels compradors en grups socioprofessionals i segments de població. El segon, la identificació dels principals censalistes de totes dues institucions. Així s'ofereix al lector una radiografia de tots aquells que van posar el seu capital a disposició de la lluita contra el rei.

Paraules clau: guerra civil catalana; deute públic; Consell de Barcelona; Diputació del General de Catalunya.

Abstract: The outbreak of the Catalan Civil War in 1462 brought with it the adoption of extraordinary financing measures by the *Diputació del General* of Catalonia and Barcelona's city council, the institutions leading the side against King John II. One was the issue of annuities –*censals morts*–, a task both institutions quickly threw themselves into. The aim of this study is to see who acquired these annuities sold in a period of extreme unrest through two different works. The first one is the classification of buyers into socio-professional groups and population sections. The second one is the identification of the main creditors of both institutions. This gives the reader an in-depth analysis of all those who made their capital available to the fight against the king.

Keywords: Catalan Civil War; public debt; Barcelona's city council; *Diputació del General de Catalunya*.

---

* Aquest article és fruit d'una ajuda Juan de la Cierva Formación (FJC2020-046049-I), finançada per MCIN/AEI i per la Unió Europea NextGenerationEU/PRTR. Així mateix, s'inscriu en les activitats dels projectes de recerca “La desigualdad económica en las ciudades catalanas y mallorquinas durante la baja Edad Media a través de las fuentes del impuesto sobre la riqueza” (PGC-2018-100979-B-C22) i “Violencia y transformaciones sociales en el nordeste de la Corona de Castilla (1200-1525)” (PID2021-124256NB-I00), i s'ha dut a terme en el marc del Grup de Recerca Consolidat per la Generalitat de Catalunya “Renda i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval” (2021 SGR 01151) i del Grup de Recerca finançat pel Govern Basc “Sociedades, Procesos, Culturas (siglos VIII a XVIII)” (IT1465-22).

Citation / Cómo citar este artículo: Miquel Milian, Laura (2023), *Finançar la guerra: els compradors de deute públic a Catalunya entre 1462 i 1472*, “Anuario de Estudios Medievales” 53/2, pp. 855-892. <https://doi.org/10.3989/aem.2023.53.2.13>

Copyright: © 2023 CSIC. Este es un artículo de acceso abierto distribuido bajo los términos de la licencia de uso y distribución Creative Commons Reconocimiento 4.0 Internacional (CC BY 4.0).

SUMARIO

1. Introducció.– 2. Apunts metodològics.– 3. Els creditors del Consell i la Diputació.– 3.1. El perfil dels creditors del Consell de Barcelona.– 3.2. El perfil dels creditors de la Diputació del General.– 4. Els principals compradors de deute.– 4.1. De censals municipals.– 4.2. De censals de la Diputació.– 5. Conclusions.– 6. Bibliografia citada.

1. INTRODUCCIÓ¹

En redactar la seva biografia de Joan II, Gonzalo García de Santa María posava en boca de l'abat d'Àger les següents paraules, dirigides al monarca abans de la signatura de la Capitulació de Vilafranca de l'any 1461:

sabes que las riquezas, con las que principalmente suelen sostenerse las guerras, nos sobran hasta tal punto que podemos derrocharlas en construir sobre el mar e igualar montes, mucho más nos sobran para pagar a los soldados de un ejército durante mucho tiempo².

Més enllà de considerar si realment l'abat d'Àger amenaçà o no d'aquesta forma Joan II, no deixa de ser significatiu el fet que el biògraf del rei decidís incidir especialment en la riquesa de Catalunya un any abans de l'esclat de la guerra civil i la confiança dels seus dirigents en què aquesta els permetria sostenir amb certes garanties un conflicte bèl·lic contra la monarquia. La realitat, però, fou una altra. No en va, la lluita contra el rei tingué lloc a les portes de l'anomenada “revolució militar”, en un context de canvis i transformacions del fenomen de la guerra arreu d'Europa occidental³. En aquesta nova realitat, potser esdevenia necessari relativitzar la fe en el recurs al deute, aquella arma aparentment totpoderosa que havia sostingut l'expansió de la Corona d'Aragó durant un segle des de mitjans del Tres-cents⁴.

La guerra i les seves manifestacions es poden abordar des de múltiples perspectives. Moltes giren al voltant de les causes que la provoquen (conflictes dinàstics, descontent social, crisis i ambicions de caire polític, etc.) i dels efectes que se'n deriven (a nivell demogràfic, econòmic, etc.)⁵. Però sovint la guerra

¹ Abreviatures utilitzades: ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó; AHCB = Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; d. b. = diners barcelonins; s. b. = sous barcelonins.

² García de Santa María, *Vida de Juan II de Aragón*, ed. i trad. Fernández, p. 109. Es tracta d'una traducció al castellà de Joaquín Fernández Cacho del text original llatí.

³ A nivell europeu, respecte a l'estudi del finançament de la guerra durant les darreres dècades del segle XV, resulta especialment interessant l'obra de Sablon du Corail 2019.

⁴ Sánchez, Furió, Sesma 2008. Quelcom similar va succeir en el cas del comtat de Flandes: Haemers 2015.

⁵ Alguns exemples, tots ells relacionats amb la guerra civil catalana, són Peláez 1981; Urgell 1997; Verdés 2002.

és font d'estudi en ella mateixa, ja sigui per exemple a nivell tàctic, d'armament o, en el cas que aquí ens ocupa, financer⁶. De fet, el finançament dels conflictes bèl·lics és, sens dubte, un dels factors clau per entendre'n el desenvolupament i resultat, i la guerra civil catalana de 1462-1472 no n'és una excepció. Així, pel que fa a l'enfrontament del rei Joan II d'Aragó amb els principals organismes de govern de Catalunya, no hi ha dubte que la capacitat financera d'un i altre bàndol tingué un pes decisiu no només en qui s'alçà victoriós, sinó també en la prolongació del conflicte armat durant més de deu anys. En el cas concret dels que lluitaren contra el monarca, l'esgotament progressiu dels seus recursos financers i la manca de suport exterior fou, en gran part, el que els acabà condemnant a la derrota.

Entre els recursos financers a l'abast de les institucions contràries a Joan II tingué un pes primordial el deute públic. En l'àmbit català, les vendes de censals i violaris experimentaren una expansió accelerada durant la segona meitat del segle XIV, en la qual participaren tant els municipis com, posteriorment, la Diputació del General⁷. Durant les últimes dècades, la historiografia s'ha interessat molt per aquest procés i la seva evolució, prestant especial atenció a les emissions de deute de les diferents institucions i al pagament d'interessos⁸. Tanmateix, la sociologia dels compradors d'aquestes rendes (els creditors) és una qüestió que sovint s'ha deixat més de banda, tant a nivell local com internacional⁹. Si bé és cert que la bibliografia centrada en l'estudi dels creditors d'algunes ciutats i viles de la Corona d'Aragó és relativament abundant¹⁰, no ho és gaire en el cas concret de Barcelona ni tampoc de les Diputacions emanades de les assemblees de Corts, i encara menys durant el segle XV¹¹.

Així, tot perseguint aquesta voluntat de conèixer millor tant el finançament de la guerra civil catalana com el fenomen del deute públic, l'objectiu d'aquest article és estudiar aquells que sufragaren el conflicte directament o, com a mínim, els que ho feren de forma més o menys voluntària a través de la

---

⁶ De nou, alguns exemples relacionats amb la guerra civil catalana: Comellas 1997; Bane-gas 2014; Junyent 2017.

⁷ Sánchez, Furió, Sesma 2008.

⁸ Vegeu el recent repàs historiogràfic a aquesta qüestió de Furió 2021.

⁹ Més enllà de les fronteres de la Corona d'Aragó, són pocs els treballs que s'han ocupat específicament de l'anàlisi dels creditors. Tot i així, hi ha algunes excepcions, la majoria ja d'època moderna. En l'àmbit peninsular cal destacar l'obra d'Alvarez 2009, mentre que a nivell internacional comptem amb l'aproximació als compradors de deute privat de Zuijderduijn 2009, pp. 232-241, i les que apareixen a alguns dels textos reunits en els volums col·lectius de Boone, Davids, Janssens (2003) i Andrés, Limberger (2012), especialment a Derycke 2003, pp. 171-177; Van der Heijden 2003, pp. 189-194; Van der Burg, 'T Hart 2003, pp. 206-213.

¹⁰ Viciano 1990; Berenguer 1998; Torras 1999; Morelló 2001, 2003, 2007; Verdés 2004; Reixach 2018.

¹¹ Pel que fa a Barcelona, per a la dècada de 1358-1368 comptem amb el treball de Fynn-Paul 2015, si bé la classificació que du a terme dels ciutadans barcelonins resulta força confusa. En el cas de la Diputació catalana, convé destacar el treball inèdit de Berthe 1958.

compra o adjudicació de rendes censals de les dues institucions que lideraren el bàndol rebel, això és, el Consell de Barcelona i la Diputació del General de Catalunya¹². D'aquesta forma, el treball que aquí es presenta es concep com una aportació original a la història de dues institucions cabdals per al desenvolupament de la Corona d'Aragó en general, i de Catalunya en particular, amb un valor afegit. I és que s'aproximarà a un tema poc estudiat, el de la sociologia dels creditors de les institucions públiques, que pel que fa a la segona meitat del segle XV roman força inexplorat, especialment en un context crític de guerra¹³.

2. APUNTS METODOLÒGICS

Abans d'entrar en matèria, aturem-nos un moment en algunes qüestions metodològiques. Malauradament, reconstruir les vendes de censals de la Diputació i el municipi de Barcelona durant la guerra civil no és una tasca fàcil. La documentació conservada sovint té un caràcter parcial, raó per la qual per dur a terme aquest treball ha calgut analitzar fonts d'origen divers. Pel que fa als creditors del General, s'ha consultat documentació del fons *Generalitat* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó¹⁴, mentre que en el cas de Barcelona ha calgut recórrer a la documentació de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, als pergamins custodiats a l'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i als llibres de comptes i capbreus d'aquest darrer¹⁵. Partint d'aquestes fonts, s'han elaborat diverses taules per tal de classificar els creditors, tot adaptant el model ja emprat a tal efecte recentment per Albert Reixach¹⁶. De fet, es tracta d'una doble ordenació. La primera és purament de ca-

---

¹² En estudis anteriors s'ha incidit ja en les proporcions i característiques del crèdit emès per ambdós organismes, si bé l'anàlisi d'aquells que l'adquiriren ha quedat més desdibuixat, sobretot en el cas de la institució que representava el Principat: Miquel 2020, 2022.

¹³ Convé remarcar que la venda de censals no fou l'única font d'ingressos de la Diputació i el Consell barceloní entre 1462 i 1472; de fet, bona part del conflicte bèl·lic se sostingué gràcies a la recaptació d'impostos indirectes. Però no hi ha dubte que, sobretot durant els primers anys, el deute va jugar un paper primordial en el finançament del bàndol rebel: Miquel 2020, p. 426, gràfic 22.

¹⁴ Concretament, els comptes del General relatius als censals venuts entre 1462 i 1472 (ACA, Generalitat, Sèrie R, 44, 15), el memorial redactat l'any 1481 després de les disposicions de Ferran II relatives a aquests censals (ACA, Generalitat, Sèrie V, 7) i els capbreus de censals del General, dels quals només es conserven els volums corresponents als mesos de març, juliol i novembre (ACA, Generalitat, Sèrie G, 10, 1, 2 i 3).

¹⁵ Els volums consultats de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i de la Biblioteca de Catalunya es troben detallats a Miquel 2020, pp. 20, 23-24. Pel que fa als pergamins municipals, es troben editats a Rovira 2009. Els llibres de comptes consultats són els corresponents al període 1462-1472 (AHCB, 1B.XI, Clavaria, 74-87), i els capbreus es poden trobar a AHCB, 1C.XI, Censals, 222-227.

¹⁶ Reixach 2018, pp. 90-95. Les úniques modificacions substancials dutes a termes respecte al model de Reixach han estat l'eliminació del segment dels menors d'edat, assimilat a les tuto-

ràcter socioprofessional, de manera que s'adjudica a cada censalista una de les següents categories: patrici, mercader, jurista-metge, notari, menestral, noble, clergat i foraster i/o altres. A grans trets, recorden els quatre estaments en què es dividia la comunitat política barcelonina, si bé amb alguns canvis forçosament necessaris com són la inclusió dels nobles i els eclesiàstics. Pel que fa a la segona classificació, consisteix en una divisió en segments de població, tot separant homes, dones, institucions i tutories i marmessories.

En aparença, aquestes són unes categories clares i que haurien d'admetre pocs errors i confusions. Però no sempre és així. Observem, doncs, qui s'ha inclòs en cada una d'elles i vegem quins problemes potencials presenten. En la de patricis hi han entrat tots aquells que comptaven amb la condició de ciutadans honrats, les seves mullers i vídues i els seus fills i filles. Es tracta, però, d'una classificació complicada, ja que, pel que fa al cas concret de Barcelona, excepte en les fonts vinculades al govern municipal, mai se'ls anomena *ciutadans honrats*, sinó simplement *ciutadans de Barcelona*. Per tant, és possible que algun d'aquests patricis no hagi estat correctament assignat com a tal. Afortunadament, aquesta tasca esdevé notablement més senzilla en el cas de la categoria dels mercaders, que comprèn tots els homes als que es designa així, les seves esposes i vídues i la seva descendència. Se n'han exclòs, en canvi, els *botiguers*, incorporats a la categoria dels menestrals. Seguidament trobem els juristes i metges, és a dir, les persones que havien cursat estudis universitaris, els notaris i els seus familiars. En la categoria dels menestrals se situen els homes ubicats a les llistes municipals sota l'etiqueta homònima, juntament amb les seves mullers –vives o mortes–, la seva progenitura i, especialment interessant en aquest cas, les institucions en què s'agrupaven, això és, les confraries d'oficis. Pel que fa als nobles, davant l'absència d'alta noblesa en el mercat censal tant de la capital catalana com de la Diputació del General, s'hi troben únicament donzells, cavallers i les seves famílies. Lluny de la uniformitat que caracteritza aquest grup se situa el del clergat-assistència. En la categoria d'homes es reuneixen bàsicament preveres que adquiriren rendes a títol privat i no per a les institucions de les quals podien formar part, mentre que a la de dones s'hi troben monges dels diferents monestirs femenins de Barcelona. Ara bé, és el subgrup d'institucions el que resulta més interessant –així com potencialment més problemàtic–, ja que s'hi troben des de fundacions pies, principalment beneficis; organismes assistencials, com ara hospitals i bacins, fins a monestirs i convents. Finalment, al darrer apartat s'hi han relegat tots els censalistes de fora de Barcelona –només en el cas dels censals del municipi–, així com aquells la categoria socioprofessional dels quals es desconeix.

---

ries, i dels forasters en el cas dels creditors de la Diputació del General.

De ben segur, tota classificació dels creditors de la Ciutat Comtal i de la Diputació pot resultar controvertida i, fins i tot, enganyosa. No en va, els criteris emprats tenen un punt d'arbitraris, ja que conviden a agrupar sota un sol paraigües personatges les condicions socioprofessionals i econòmiques dels quals potser eren difícilment comparables. Això és especialment cert en tractar els forasters que compraren deute barceloní, que apareixen tots junts sense discriminar els nobles dels menestrals, per exemple. Tanmateix, donat el seu baix nombre, s'ha preferit mantenir-los junts i ressaltar així la seva condició d'habitants d'altres indrets. En el cas de la Diputació, el propi abast territorial de la institució desaconsellava la separació dels deutors barcelonins i no-barcelonins, en no poder parlar pròpiament de forasters. Ara bé, igual que succeïa amb Barcelona, la immensa majoria dels creditors del General de Catalunya eren habitants de la capital. Per aquest motiu, en tractar la suma del deute d'ambdues institucions s'ha optat per seguir aquest últim criteri i incorporar els forasters a la seva respectiva categoria socioprofessional. També el fet de mantenir les confraries d'oficis en la categoria dels menestrals pot resultar problemàtic, donat el seu caràcter intrínsecament assistencial. Tot i així, vista la quantitat d'institucions ja incloses sota l'etiqueta de "clergat-institucions", s'ha preferit mantenir-les en la dels menestrals. No obstant les crítiques que es poden fer al sistema escollit, soc del parer que, degudament explicat i contextualitzat, esdevé una eina útil per extreure bona part de la riquesa de les dades compilades.

Abans de presentar-ne els resultats, però, convé fer un parell d'advertiments que s'afegeixen als ja esmentats. D'entrada, val a dir que alguns personatges potser no han estat del tot ben identificats, en gran part degut a la poca informació que sovint inclouen les fonts tractades. Finalment, en certes ocasions, no ha estat obvi establir la propietat dels censals. Aquest és el cas d'alguns matrimonis, que adquirien títols de deute amb el dot de la muller per tal de ser-ne usufructuari el marit, casuística no sempre esmentada, o el dels beneficis, en què freqüentment no és evident si el títol de deute estava lligat al benefici o al beneficiat en qüestió, que actuava així com a persona privada.

3. ELS CREDITORS DEL CONSELL I LA DIPUTACIÓ

Entre 1462 i 1472, el Consell de Barcelona i la Diputació del General van emetre més de 1.400 censals, la suma del capital dels quals s'acostava als 9 milions de sous. Amb un interès mitjà del 5,7 %, comportaven un pagament anual en forma de pensions superior al mig milió de sous. Si bé els deutors eren només dues institucions, en realitat els títols de deute tingueren tres orígens diferents. D'una banda, trobem els censals que efectivament van

ser emesos pel municipi i el General, carregats sobre els seus propis ingressos. I de l'altra aquells que formaren part d'emissions especials pactades entre ambdós organismes, en què el Consell barceloní actuà d'intermediari entre els creditors potencials i la Diputació, de manera que aquesta derivà part dels seus ingressos a aquell per tal que en satisfés els interessos¹⁷.

Taula 1. Distribució de les pensions venudes per Barcelona i la Diputació entre 1462 i 1472 (en s. b.)

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	40.325	16.699	0	1.200	58.224	<i>11,41</i>
Mercaders	173.090	30.421	116	16.118	219.747	<i>43,07</i>
Juristes- metges	10.001	2.542	0	1.500	14.044	<i>2,75</i>
Notaris	14.288	5.834	0	304	20.426	<i>4</i>
Menestrals	38.065	14.205	3.289	5.617	61.177	<i>11,99</i>
Nobles	22.461	9.943	0	2.077	34.482	<i>6,76</i>
Clergat- assistència	17.727	2.178	45.359	1.291	66.556	<i>13,04</i>
Altres	16.396	7.402	955	10.772	10.772	<i>6,96</i>
Total	332.357	89.226	49.720	38.881	510.185	
%	<i>65,14</i>	<i>17,49</i>	<i>9,74</i>	<i>7,62</i>		

Taula 2. Distribució del nombre de pensions venudes per Barcelona i la Diputació entre 1462 i 1472

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	92,5	41,5	0	5	139	<i>9,58</i>
Mercaders	399	97	1	35,5	532,5	<i>36,69</i>
Juristes- metges	32,5	11	0	3	46,5	<i>3,2</i>
Notaris	53,5	23	0	1,5	78	<i>5,37</i>
Menestrals	147,5	60	18	22	247,5	<i>17,05</i>
Nobles	43	27,5	0	5	75,5	<i>5,2</i>
Clergat- assistència	75	10,5	142	9	236,5	<i>16,28</i>
Altres	48,5	26,5	2	19	96	<i>6,62</i>
Total	891,5	297	163	100	1451,5	
%	<i>61,43</i>	<i>20,45</i>	<i>11,23</i>	<i>6,89</i>		

¹⁷ Vegeu Miquel 2020, pp. 374-397; 2022.

Més endavant se separaran els títols de deute segons el seu origen per tal de veure si aquest influí en les característiques dels que l'adquiriren. Per ara, vegem quin és el resultat de la suma dels censals venuts per totes tres vies, que apareix recollit a les taules 1 i 2¹⁸. En fixar-nos en les categories socioprofessionals, el primer que crida l'atenció és el protagonisme indiscutible dels mercaders com a compradors de deute: el 43 % de les quantitats pagades en concepte de pensions anava a les seves mans, corresponent a vora el 37 % de títols de deute. Això ens indica que els mercaders no només adquiriren més d'una tercera part dels censals, sinó també que el valor d'aquests era superior a la mitjana de títols venuts. Ja a molta distància se situen el clergat i les institucions assistencials, els menestrals i els patricis, receptors de 13 %, el 12 % i l'11,5 % respectivament d'allò pagat anualment en concepte d'interessos. Curiosament, aquest ordre no es manté en fixar-nos en el nombre de pensions adquirides, circumstància explicada pel fet que els menestrals i el grup clergat-assistència tendien a comprar censals de menor valor que no pas els patricis. A la cua del llistat se situen el grup d'altres, els nobles, els notaris i els juristes i metges, que cobraven cada any entre el 7 i el 2,75 % de les quantitats pagades pel Consell de Barcelona i la Diputació. De nou, el llistat canvia en fixar-nos en el nombre de pensions. En aquest cas, destaquen especialment els nobles i els notaris, que seguïen estratègies oposades a l'hora de comprar censals. Mentre els primers preferien tenir-ne menys, però de valor més alt, els segons es decantaven pel contrari.

Si fem ara el salt a la classificació en segments de població, constatem que vora dues terceres parts dels interessos dels censals anaven a mans d'homes, mentre el 17,5 % els rebien dones, vora el 10 % institucions i menys del 8 % tutories i marmessories. A més a més, les pensions cobrades per dones i institucions eren de mitjana menys valuoses que no pas les rebudes per homes, tutories i marmessories.

Així doncs, si fem cas a les dades presentades, el creditor tipus de les principals institucions catalanes durant la guerra civil catalana fou un home que es dedicava al comerç. En aquesta afirmació ja trobem un gran canvi respecte als beneficiaris dels interessos del deute en el període immediatament anterior. Segons les dades recollides per Pere Orti referents als creditors del municipi de Barcelona l'any 1460, en aquell moment pràcticament les tres quartes parts del total pagat en concepte de pensions de censals pel clavari de la capital anà a mans del grup format pel clergat i les institucions assistencials. Significativa-

---

¹⁸ A l'hora de fer les taules s'han omès els diners de les pensions, motiu pel qual les xifres totals presentades divergeixen lleugerament de les reals. Per altra banda, en comptabilitzar el nombre de pensions s'han omès els decimals resultants de propietats compartides entre dos o més creditors.

ment, els mercaders només en reberen el 7,65 %, seguits de prop pels nobles amb un 7,38 % i els patricis amb un 5,43 %. La presència de forasters i altres, juristes i metges, menestrals i notaris resulta pràcticament anecdòtica¹⁹. En el cas de la Diputació, ens hem de remuntar més enrere per obtenir dades anteriors a 1462, fins l'any 1444. Maurice Berthe, que empra una classificació dels creditors diferent a la d'Orti i a la presentada en aquest text, documenta que els principals receptors de pensions eren els ciutadans o patricis, amb un 49,51 %, seguits ja a bastanta distància pels nobles, amb un 20,4 %. Els clergues i causes pies haurien ingressat el 17,9 % dels interessos del General –el 15,9 % i el 2 % respectivament–, mentre que les dites *gens d'affaires* haurien obtingut el 12,19 % restant²⁰. Si tenim en compte que aquest darrer grup inclouria mercaders, artesans i botiguers –mentre juristes i notaris s'incorporarien als ciutadans–, no hi ha dubte que abans de l'esclat de la guerra civil el rol dels mercaders en el mercat del deute públic català era molt secundari.

De fet, en cronologies semblants els creditors d'altres ciutats del Principat i de l'àmbit valencià seguien també a grans trets els dos models suara presentats: o bé un amb una marcada preeminència del clergat i les institucions assistencials –cas de Barcelona, Cervera–, o bé un amb bona part del deute en mans dels ciutadans –cas de la Diputació catalana, Girona, Castelló i València²¹. En cap d'elles els mercaders jugaven un paper tan rellevant com el que indubtablement tingueren a Catalunya entre 1462 i 1472. No hi ha dubte que l'inici de l'enfrontament amb Joan II va obrir noves oportunitats d'inversió a dit col·lectiu, que no va dubtar en aprofitar-les, potser també en considerar que amb la guerra les vies comercials de ben segur es veurien molt afectades i amb elles els seus possibles negocis.

Sigui com sigui, vegem tot seguit si això es complí de la mateixa forma tant pel que fa als creditors del municipi de Barcelona com pels del General o si, pel contrari, conformaren dos col·lectius diferenciats amb característiques pròpies.

---

¹⁹ Orti 2023.

²⁰ Berthe 1958, pp. 177-178, 189-190.

²¹ El 40 % del capital manllevat a Cervera entre 1387 i 1516 fou per a persones o institucions eclesiàstiques, col·lectiu que l'any 1516 acumulava més del 90 % del deute cerverí. En canvi, l'any 1432 el 29,71 % del deute gironí estava en mans de patricis, i només el 19,3 % era per a clergat i institucions eclesiàstiques i assistencials. Si ens traslladem a l'àmbit valencià, trobem que cap a 1425 els principals rebedors de pensions de Castelló eren els ciutadans i burgesos de la capital del regne, que en controlaven el 40 %, mentre que la noblesa en rebia el 28 % i els eclesiàstics el 8 %. Pel que fa a la ciutat de València, cap a 1400 els ciutadans posseïen el 45 % del deute, seguits dels nobles amb un 28 %. A finals de segle, el 75 % del deute seguia en mans de la noblesa i la burgesia: Verdés 2004, p. 1110; Reixach 2018, p. 91, quadre 2; Viciano 1990, pp. 655-657; García 2002, p. 272; Ferrero 1987, pp. 61-69. Els casos valencians apareixen citats a Viciano 2018, pp. 935-936.

3.1. El perfil dels creditors del Consell de Barcelona

Al segle XV, Barcelona era la capital indiscutible del deute públic català. La Ciutat Comtal concentrava una enorme massa de rendes emeses per diverses institucions, entre les quals s'inclouïen algunes de més enllà del Principat²². Així doncs, no sorprèn que en aprovar el Consell de la capital les grans emissions de deute de la guerra, fins a un total de 637 creditors diferents es repartissin les vora 900 rendes noves. Si tenim en compte que l'any 1460 només 65 persones i institucions rebien anualment una o més rendes municipals²³, és evident que ens trobem davant d'una gran diversificació dels compradors de deute, clara conseqüència de la situació d'excepció viscuda al Principat. Els barcelonins –no oblidem que la immensa majoria dels censalistes vivien a la Ciutat Comtal– es van bolcar en la causa de la guerra, i no van dubtar a prestar diners a una empresa que, com a mínim a l'inici, devien considerar mínimament segura²⁴. Possiblement aquesta percepció canvià a mesura que passaven els anys, s'allargava el conflicte i se succeïen les derrotes, però fins i tot llavors es mantingué l'ample ventall socioprofessional que, com veurem, caracteritzà les emissions de deute de Barcelona d'entre 1462 i 1472.

Abans, però, no podem passar per alt el fet que, més enllà del possible sentit patriòtic i fins i tot oportunista atorgat als censals de la guerra, existeixen alguns indicis que semblen apuntar cap a la direcció del crèdit forçós. L'agost de 1462 el Consell aprovà que els barcelonins *fossin convidats, e encara pregats*, a entregar metalls per tal de subvenir la Taula de Canvi, a canvi dels quals se'ls podria crear un títol de deute²⁵. Així doncs, seria plausible pensar que alguns dels censals venuts durant els mesos posteriors foren, de fet, el resultat d'aquesta

²² Verdés 2015, p. 264.

²³ Orti 2023. Resulta interessant comparar aquestes xifres amb les d'una altra gran ciutat de la Corona d'Aragó, com era València. Malgrat no comptar amb dades per al període aquí estudiat, sabem que l'any 1399-1400 el municipi valencià tenia 283 creditors, xifra que més d'un segle després, en 1536-1537, s'havia multiplicat substancialment fins arribar als 896: García 2002, p. 271; Ferrero 1987, p. 59.

²⁴ Que la majoria de creditors d'una universitat en fossin els propis habitants era la norma en cas de ciutats grans, però no així en les de menor entitat, especialment durant el segle XIV. Però fins i tot si ens trasladem al segle XV, a Cervera vora el 70 % dels creditors d'entre 1387 i 1516 no n'eren ciutadans; a Valls l'any 1460 els forasters encara cobraven el 54,7 % de les pensions; a Reus l'any 1455 en tenien el 31 %, i a Manresa el 1418 s'havia aconseguit que "només" fossin el 21,8 %. A l'àmbit valencià trobem el cas de la vila de Castelló, on l'any 1427 el 77,36 % de pensions de censal anaven a parar a mans d'habitants de la capital del regne. Val la pena esmentar com a una notable excepció d'aquesta tendència la ciutat de Girona, de la qual sabem que l'any 1432 no més del 3,25 % del deute estava en mans de forasters: Verdés 2004, p. 1109; Morelló 2001, pp. 797-798, quadre 15, p. 800; Torras 1999, p. 180; Viciano 1990, p. 656; Reixach 2018, p. 91, quadre 2.

²⁵ AHCBC, 1B.II, Deliberacions, 15, ff. 11v-12r, 4-VIII-1462. Sobre la Taula de Canvi durant la guerra civil, vegeu Miquel 2021.

pràctica. En aquest sentit, el març de 1463 una comissió municipal s'adreçà a l'assemblea amb la notícia que els seus membres s'havien dirigit a molts habitants de Barcelona per demanar-los si estarien disposats a prestar diners al consistori per via de censal²⁶. Es regraciaven que, malgrat la presència d'alguns que *en alguna manera no volien res prestar a la dita ciutat, axí com eren signantment conversos*, d'altres, *molt volenterosament e de bon grat, se eren oferts prestar ço que podien*. Si considerem que precisament llavors s'aprovava l'augment dels tipus del deute del 5 % al 6,25 % davant les dificultats creixents per trobar compradors, tot apunta a que, malgrat no estar obligats a donar res, els barcelonins fàcilment podien sentir-s'hi impel·lits. En cas contrari, podien arribar a ser considerats mal ciutadans o poc zelosos del bé públic.

Fet aquest apunt, vegem a mans de qui anaren a parar els censals creats durant la guerra pel municipi de Barcelona. Per fer-ho, s'han dividit les pensions en dos grans grups. El primer el conformen aquelles venudes des de l'esclat de la guerra i fins a l'últim dia de 1467, i el segon les emeses entre gener de 1468 i el final del conflicte civil. La raó d'aquesta separació és la suspensió de pagaments de la Taula de Canvi de 1468, després de la qual s'ordenà la conversió de dipòsits bancaris en títols de deute²⁷. Així doncs, a partir d'aquest moment no queda clar quins dels nous censals foren venuts com a tals i quins eren antics dipòsits, motiu pel qual s'ha cregut convenient separar-los dels emesos entre 1462 i 1467.

Segons s'observa a les taules 3 i 4, la distribució en categories socio-professionals i en segments de població de les pensions venudes pel municipi de Barcelona durant els primers sis anys de la guerra civil catalana fou molt semblant a la del global de les rendes emeses per aquell i la Diputació entre 1462 i 1472. En realitat, aquesta similitud no resulta gaire sorprenent si tenim en compte que el 43,8 % de tot el crèdit obtingut per ambdues institucions durant la guerra fou venut per Barcelona fins a finals de 1467.

Tot i així, hi ha algunes diferències respecte a les dades contingudes a les taules 1 i 2 que val la pena remarcar. Pel que fa al valor de les pensions, si ens fixem en la divisió en categories socioprofessionals, destaca la major presència de juristes i metges, notaris, menestrals i forasters i altres. Tot i així, cal matisar l'augment experimentat pel grup de forasters i altres, ja que recordem que en les dades globals presentades en l'apartat anterior els primers estaven incorporats a les categories socioprofessionals corresponents²⁸. Aquest fet demostra, un cop

---

²⁶ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 15, ff. 129v-130r, 12-III-1463.

²⁷ Miquel 2021, pp. 246-248.

²⁸ Aquests forasters eren catalans en gairebé tots els casos, tot i que documentem algun creditor de Saragossa i de Pisa. Pel que fa a la seva classificació socio-professional, hi trobem des de membres de la baixa noblesa (cavallers i donzells), fins a mercaders, notaris,

més, que la immensa majoria del deute anà a mans de barcelonins. Respecte a la lleugera caiguda dels percentatges relatius als patricis, mercaders, nobles i clergat-assistència, podria indicar una major preeminència d'aquests col·lectius en el deute venut a la Ciutat Comtal a partir de 1468 i en l'emès per la Diputació. O, dit en altres paraules, tindria relació amb una major participació en el deute del Consell per part d'aquells col·lectius socioprofessionals més vinculats al municipi que no pas a la Diputació, com ara els menestrals.

Si ens fixem en la distribució per segments de població, constatem que una cinquena part de les quantitats pagades pel clavari corresponents a les pensions venudes entre 1462 i 1467 anava a mans de dones. No hi ha dubte, doncs, que tingueren un paper més rellevant com a compradores de deute barceloní durant els primers anys a la guerra que no pas en el còmput global del crèdit venut per la Diputació i la capital catalana.

Pel que fa al nombre de pensions, en la classificació per categories socioprofessionals cal emfatitzar el canvi experimentat per la categoria dels nobles, i en la duta a terme mitjançant segments de població, per la de les tutories i marmessories. Ambdós grups tendiren a acumular pensions de menor valor, al contrari del que s'observava en les dades corresponents al deute d'ambdues institucions.

Taula 3. Distribució de les pensions venudes per Barcelona entre 1462 i 1467 (en s. b.)

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	15.425	7.857	0	1.200	24.482	<i>11,01</i>
Mercaders	69.396	17.308	0	6.301	93.005	<i>41,82</i>
Juristes- metges	5.793	1.272	0	150	7.215	<i>3,24</i>
Notaris	11.966	2.647	0	164	14.777	<i>6,64</i>
Menestrals	18.012	10.335	1.752	3.002	33.101	<i>14,88</i>
Nobles	4.160	3.097	0	593	7.850	<i>3,53</i>
Clergat- assistència	8.403	652	16.582	698	26.335	<i>11,84</i>
Forasters i altres	10.121	2.802	622	2.803	15.628	<i>7,03</i>
Total	143.278	45.971	18.956	14.191	223.364	
%	<i>64,4</i>	<i>20,67</i>	<i>8,52</i>	<i>6,38</i>		

---

juristes, canonges, paraires, pagesos, mariners i les seves famílies, a banda de beneficis i capellanies. Procedien de ciutats i viles com ara Cervera, Perpinyà, Girona, Vic, Hostalric o Sant Celoni.

Taula 4. Distribució del nombre de pensions venudes per Barcelona entre 1462 i 1467

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	36	18	0	5	60	<i>8,30</i>
Mercaders	175	54	0	15	245	<i>33,91</i>
Juristes- metges	17	6	0	1	24	<i>3,39</i>
Notaris	41	11	0	1	53	<i>7,4</i>
Menestrals	81	46	12	12	151	<i>20,97</i>
Nobles	23	19	0	4	47	<i>4,31</i>
Clergat- assistència	34	5	63	4	107	<i>14,86</i>
Forasters i altres	32	11	3	8	54	<i>7,57</i>
Total	431	161	78	50	722	
%	<i>59,79</i>	<i>22,35</i>	<i>10,86</i>	<i>6,99</i>		

Com s'ha mencionat anteriorment, un cop entraren en vigor l'any 1468 les noves ordinacions que regulaven la relació de la Taula de Canvi de Barcelona amb la tresoreria municipal, resulta pràcticament impossible establir amb seguretat quins censals foren venuts pel clavari i quins, en canvi, no comportaren cap transferència efectiva de capital entre aquest i el creditor, en tractar-se de la reconversió d'un dipòsit bancari en un títol de deute. Tanmateix, és cert que alguns censals semblen ser més que no pas d'altres una o altra cosa. Així, per exemple, la compra d'una pensió de 101 s. b. 3 d. b. el maig de 1468 per part del brodador Joan Pere a canvi de 2.024 s. b. 11 d. b. segurament es tractava, en realitat, de la transformació en un censal dels diners que el menestral tenia ingressats a la Taula²⁹. Per contra, la renda de 500 s. b. adquirida pel mercader Gaspar Montmany aquell mateix mes per 10.000 s. b. podria haver implicat veritablement l'entrega de dita quantitat al tresorer de la ciutat³⁰.

Sigui com sigui, el canvi experimentat pels creditors barcelonins durant la segona meitat de la guerra civil resulta evident en observar les taules 5 i 6. Tots els sectors socioprofessionals experimentaren una regressió més o menys acusada excepte els nobles –només pel que fa al valor de les pensions, perquè el nombre sí que disminuï–, el clergat-assistència i, sobretot, els forasters i altres.

Si ens fixem en els segments de població, constatem que la importància dels homes caigué de forma notable. Tanmateix, això no fou degut a l'augment del paper com a creditors de les dones, que fou molt discret, sinó al creixement del percentatge de pensions que pertanyien a institucions.

²⁹ AHPB, Antoni Vilanova, Manual, 165/45, ff. 21v-22r, 23-V-1468.

³⁰ AHPB, Antoni Vilanova, Manual, 165/45, ff. 20v-21r, 23-V-1468.

Un factor que pot explicar aquestes transformacions són les possibles reconversions de capital de la Taula de Canvi. No seria estrany que persones que tenien un compte al banc municipal però que fins llavors no havien accedit al mercat del deute municipal –com podien ser membres de la baixa noblesa o habitants d’altres viles– veiessin en la transformació dels seus diners en un censal la millor alternativa davant la disjuntiva provocada per la suspensió de pagaments del banc barceloní.

Taula 5. Distribució de les pensions venudes per Barcelona entre 1468 i 1472 (en s. b.)

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	1.241	1.801	0	0	3.042	<i>9,39</i>
Mercaders	7.362	2.840	0	820	11.023	<i>34,02</i>
Juristes- metges	184	373	0	0	557	<i>1,72</i>
Notaris	684	412	0	0	1.096	<i>3,38</i>
Menestrals	1.584	579	1.152	690	4.005	<i>12,36</i>
Nobles	2.051	0	0	0	2.051	<i>6,34</i>
Clergat- assistència	953	376	3.703	209	5.241	<i>16,17</i>
Forasters i altres	3.113	927	766	581	5.387	<i>16,62</i>
Total	17.172	7.308	5.621	2.300	32.402	
%	<i>53</i>	<i>22,55</i>	<i>17,35</i>	<i>7,1</i>		

Taula 6. Distribució del nombre de pensions venudes per Barcelona entre 1468 i 1472

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	5	7	0	0	13	<i>7,65</i>
Mercaders	28	13	0	5	46	<i>27,36</i>
Juristes- metges	1	2	0	0	3	<i>1,76</i>
Notaris	4	3	0	0	7	<i>4,12</i>
Menestrals	14	5	5	4	28	<i>16,47</i>
Nobles	4	0	0	0	4	<i>2,35</i>
Clergat- assistència	7	4	28	1	40	<i>23,82</i>
Forasters i altres	11	10	2	5	28	<i>16,47</i>
Total	74	44	35	15	170	
%	<i>43,88</i>	<i>26,41</i>	<i>20,88</i>	<i>8,82</i>		

3.2. El perfil dels creditors de la Diputació del General

Durant la guerra civil catalana, la capacitat d'atreure finançament de la Diputació del General de Catalunya fou clarament inferior a la de Barcelona. Això s'observa de forma evident en sumar les rendes venudes entre 1462 i 1472 tant pel propi General com pel municipi barceloní en nom seu: un total de 558, que es repartiren entre 353 censalistes. Ara bé, qui eren aquests creditors? Formaven part dels mateixos cercles que els compradors dels censals de la capital o en tractar-se d'una institució d'abast –si més no, teòric– més ampli tenien un perfil marcadament diferenciat? Tot seguit s'intentarà donar resposta a aquestes preguntes, mitjançant la divisió dels creditors de la Diputació catalana en dos grans grups, l'un conformat pels que adquiriren les rendes a través d'aquesta i l'altre pels que ho feren gràcies a la intermediació del clavari municipal.

Tal com es pot constatar a les taules 7 i 8, la distribució de les pensions venudes per la Diputació entre 1462 i 1472 és força semblant a la del Consell barceloní corresponent als primers anys de la guerra. Ara bé, hi ha algunes diferències remarcables. Si ens fixem en la divisió en categories socioprofessionals, sobresurt la menor presència dels notaris i els menestrals, en front de l'augment de la de nobles, clergat i institucions assistencials i altres. Això sembla concordar amb el que s'ha apuntat anteriorment: segurament l'afinitat o proximitat a una o altra institució fou un factor decisiu pels diferents col·lectius a l'hora d'adquirir-ne el deute³¹.

Significativament, en analitzar els compradors de deute per segments de població, el que més ressalta és la baixa participació femenina en els censals de la Diputació. Així doncs, és possible que les dones es decantessin més per la compra de deute del Consell de Barcelona en considerar-la una institució més propera i amb la que podien tenir més familiaritat. No en va, l'assemblea municipal estava formada per més homes i es renovava amb més freqüència que no pas els càrrecs de la Diputació, de manera que moltes més famílies barcelonines hi participaven d'una forma o altra. A banda, respecte al deute barceloní de 1462-1467, també s'observa un lleuger augment de les pensions rebudes per institucions, directament vinculat a la major presència de monestirs i centres assistencials.

Pel que fa específicament a la distribució del nombre de pensions, sorprèn que les diferències amb les quantitats rebudes siguin molt menys acusades que no pas en el cas dels censals de la Ciutat Comtal. De fet, només en el grup dels nobles hi ha una diferència superior als 2 punts entre els percentatges recollits

---

³¹ En l'àmbit valencià, durant el segle XV la noblesa també es decantà més per la compra de deute de la Diputació que del municipi de València. La importància de la noblesa com a creditora del General de València és evident en considerar que el 41,2 % del capital obtingut per aquesta institució entre 1459 i 1464 fou proporcionat per nobles, percentatge molt superior al que, com es recull en el present treball, observem en el cas català tant durant la dècada de 1440 com durant la guerra civil: Viciano 2021, pp. 127-128;

a la taules 7 i 8. Un cop més, queda clar que els membres d'aquesta categoria socioprofessional prioritzaven cobrar una única pensió més elevada que no pas diverses de menor valor. En canvi, la resta de diferents grups i segments de població semblen haver mantingut amb els censals de la Diputació una política de compra molt més equilibrada en aquest sentit. Possiblement aquestes estratègies obeïen també a un aspecte molt més prosaic, com era l'efectiu disponible a l'hora de fer la compra. Mentre que els membres dels col·lectius més benestants podien comptar més fàcilment amb la quantitat total que volien entregar a una o altra institució, d'altres potser trobaven més dificultats a l'hora de pagar de cop i acabaven fent-ho a terminis, fet que resultava en la compra de més títols, però de menor valor.

Taula 7. Distribució de les pensions venudes per la Diputació entre 1462 i 1472 (en s. b.)

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	17.088	5.471	0	0	22.559	<i>11,43</i>
Mercaders	77.278	4.217	116	5.171	86.784	<i>43,96</i>
Juristes- metges	3.142	0	0	1.250	4.392	<i>2,22</i>
Notaris	821	2.450	0	0	3.271	<i>1,66</i>
Menestrals	12.437	2.960	385	511	16.294	<i>8,25</i>
Nobles	14.245	3.242	0	1.484	18.971	<i>9,61</i>
Clergat- assistència	4.627	1.150	22.800	314	28.892	<i>14,64</i>
Altres	8.217	5.259	0	2.755	16.231	<i>8,22</i>
Total	137.858	24.751	23.302	11.486	197.398	
%	<i>69,84</i>	<i>12,54</i>	<i>11,8</i>	<i>5,82</i>		

Taula 8. Distribució del nombre de pensions venudes per la Diputació entre 1462 i 1472

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	33	10	0	0	43	<i>11,33</i>
Mercaders	144	12	1	10	167	<i>43,49</i>
Juristes- metges	9	0	0	1	10	<i>2,6</i>
Notaris	4	6	0	0	10	<i>2,6</i>
Menestrals	24	5	1	2	32	<i>8,33</i>
Nobles	17	7	0	1	26	<i>6,77</i>
Clergat- assistència	18	1	38	2	59	<i>15,49</i>
Altres	19	13	0	4	36	<i>9,37</i>
Total	269	55	40	20	384	
%	<i>70,05</i>	<i>14,32</i>	<i>10,42</i>	<i>5,21</i>		

Duta a terme l'anàlisi dels compradors de rendes de la Diputació, ha arribat el moment de veure si les tendències observades es mantingueren en el deute venut en nom de dita institució pel clavari de Barcelona (taules 9 i 10) o, si pel contrari, foren més semblants a aquelles de les rendes municipals. Respecte als censals emesos directament pel General, en la classificació per categories socioprofessionals el que més destaca és la caiguda del paper dels mercaders, acompanyada per l'augment d'aquell dels menestrals i pel d'altres personatges de categoria no especificada.

En centrar-nos en els segments de població, constatem que, fins a cert punt, les institucions i les tutories-marmessories semblen intercanviar-se els rols, concentrant les últimes títols de deute de valor considerablement elevat. Aquesta circumstància segurament està vinculada a la disminució dels censals en mans del grup conformat pel clergat i les institucions assistencials, sobretot d'aquells posseïts per les darreres. De fet, resulta sorprenent que els homes clergues adquirissin mitjançant el clavari barceloní el mateix nombre de pensions de la Diputació que les institucions religioses i assistencials –9–, però el valor de les dels primers fos considerablement més elevat.

En comparar les taules 9 i 10 amb les dades corresponents als censals emesos pel municipi de Barcelona entre 1462 i 1467, el primer que resulta evident és la davallada del paper dels notaris, en front de nobles i personatges no identificats. En aquest sentit, és revelador que els percentatges referents al valor de les pensions adquirides pels notaris siguin gairebé idèntics tant en el deute venut directament per la Diputació com en aquell gestionat a través del municipi, 1,66 % i 1,51 % respectivament.

Pel que fa als segments de població, convé remarcar especialment la participació femenina. Més del 20 % dels censals venuts per la ciutat en nom del General eren cobrats per dones, percentatge força més alt que no pas en el cas de les rendes emeses directament per la Diputació. De fet, la presència femenina en aquest crèdit de caràcter mixt és pràcticament la mateixa que en el venut pel clavari en nom del municipi entre 1462 i 1467. A més a més, en el cas concret del primer existeix una correspondència quasi exacta entre la quantitat de rendes posseïdes i el seu valor, circumstància sorprenent si la comparem amb les altres dades presentades al llarg d'aquest estudi. El perquè d'aquest capgirament en la tendència observada en els censals gestionats pel General pot ser degut a la menor presència de mullers i vídues de menestrals en els llistats de compradores d'aquest deute d'origen mixt, i a una major importància relativa de dones vinculades a mercaders i nobles, que comptaven amb més recursos. Els homes, en canvi, acumulaven més pensions però de menor valor, realitat que ja s'observava en els títols emesos per la Diputació, si bé de forma discretíssima.

Taula 9. Distribució de les pensions venudes pel municipi en nom de la Diputació entre 1462 i 1472 (en s. b.)

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	6.571	1.570	0	0	8.141	<i>13,65</i>
Mercaders	15.355	5.564	0	1.920	22.840	<i>38,29</i>
Juristes- metges	562	897	0	1.000	2.459	<i>4,12</i>
Notaris	636	125	0	140	901	<i>1,51</i>
Menestrals	5.531	200	0	912	6.643	<i>11,14</i>
Nobles	1.600	3.375	0	0	4.975	<i>8,34</i>
Clergat- assistència	2.976	0	1.841	0	4.817	<i>8,08</i>
Altres	2.347	225	0	6.300	8.872	<i>14,87</i>
Total	35.579	11.956	1.841	10.272	59.649	
%	<i>59,65</i>	<i>20,04</i>	<i>3,09</i>	<i>17,22</i>		

Taula 10. Distribució del nombre de pensions venudes pel municipi en nom de la Diputació entre 1462 i 1472

	HOMES	DONES	INSTITUCIONS	TUTORIES / MARMESSORIES	TOTAL	%
Patricis	17	5	0	0	22	<i>11,36</i>
Mercaders	45	17	0	4	67	<i>33,84</i>
Juristes- metges	6	4	0	1	11	<i>5,55</i>
Notaris	4	1	0	1	5	<i>2,78</i>
Menestrals	26	2	0	2	30	<i>15,15</i>
Nobles	7	10	0	0	17	<i>8,58</i>
Clergat- assistència	9	0	9	0	18	<i>9,09</i>
Altres	17	1	1	7	27	<i>13,63</i>
Total	132	41	10	14	198	
%	<i>66,67</i>	<i>20,29</i>	<i>5,05</i>	<i>7,32</i>		

4. ELS PRINCIPALS COMPRADORS DE DEUTE

Fins aquí s'ha mostrat la distribució en categories socioprofessionals i segments de població dels censals venuts pel Consell de Barcelona i per la Diputació del General de Catalunya entre 1462 i 1472. Però aquests títols de deute no estaven en mans d'homes, dones i institucions anònimes. Tots els compradors tenien nom propi i, de ben segur, interessos variats a l'hora de donar crèdit al bân-

dol enfrontat a Joan II. Així doncs, qui va finançar concretament el conflicte? El repàs exhaustiu als compradors de deute que implicaria donar resposta a aquesta pregunta sobrepassa els límits d'aquest estudi. Per aquesta raó, aquest apartat se centrarà únicament en els compradors de les pensions més elevades i, sobretot, en els principals creditors tant del municipi barceloní com de la Diputació.

Taula 11. Principals creditors de Barcelona i la Diputació entre 1462 i 1472

	NOM I COGNOM	CATEGORIA	PENSIONS	SUMA PENSIONS	SUMA CAPITAL
1.	Berenguer Aguilar	mercader	29	14.432 s. b. 2 d. b.	253.315 s. b.
2.	Guillem Pongem	mercader	15	13.478 s. b. 8 d. b.	221.262 s. b. 8 d. b.
3.	Bartomeu Santjust	cavaller	9	8.458 s. b. 4 d. b.	141.933 s. b. 11 d. b.
4.	Nicolau i Pere Viastrosa	mercaders	6	8.087 s. b. 6 d. b.	129.420 s. b.
5.	Pedralbes	monestir	3	6.371 s. b. 3,5 d. b.	125.321 s. b. 3 d. b.
6.	Lluís Setantí	ciutadà honrat	13	7.437 s. b. 11, 5 d. b.	123.415 s. b. 4 d. b.
7.	Joan Estela	mercader	9	6.109 s. b. 6 d. b.	99.832 s. b. 1 d. b.
8.	Guillem Pere Comes	mercader	10	5.650 s. b. 3 d. b.	91.180 s. b.
9.	Pere Amat	mercader	6	5.200 s. b.	90.800 s. b.
10.	Bartomeu Ferrer	mercader	11	5.202 s. b. 3 d. b.	86.044 s. b. 9,5 d. b.
TOTAL			111	80.428 s. b. 3 d. b.	1.362.525 s. 0,5 d. b.

En primer lloc, vegem qui van ser els grans creditors del bàndol rebel mitjançant la compra de deute del Consell i de la Diputació. Com es pot observar a la taula 11, la majoria eren mercaders, concretament set de deu. Els tres restants van ser un cavaller, un monestir i un ciutadà honrat. Aquesta proporció accentua encara més allò ja constatat en tractar de forma general el perfil dels creditors d'ambdues institucions, això és, la indiscutible preeminència dels mercaders i, ja en un segon terme, l'important rol com a compradores de deute de les institucions religioses i assistencials, del patriciat i, en menor mesura, de la noblesa.

Tanmateix, en aquest llistat topem amb una notable però previsible absència: la dels menestrals. Malgrat la seva indiscutible rellevància a nivell col·lectiu, en allunyar la lupa no trobem cap dels seus membres entre els grans censalistes, de ben segur perquè la seva capacitat econòmica era molt menor a la d'aquells inclosos en la taula 11. Tot i així, sobresurt un cop més

la seva inusitada distinció com a creditors. En fixar-nos, per exemple, en els compradors de deute municipal –com s’ha vist, el mercat preferit pels menestrals– de l’any 1462, hi trobem oficis que formaven part del Consell de Cent i que, per tant, podien tenir una vinculació més o menys estreta amb la institució, com ara freners, fusters, sabaters, argenters, ferrers, ballesters, paraires, pellissers, esparters, tintorers, gerrers, candelers i mariners. Però també n’hi havia d’altres que durant els anys de la guerra mai accediren a la categoria de jurats de la ciutat, com els coltellers, els cuirassers i els brocateres³². A banda, no podem oblidar que no només els homes s’interessaven per l’adquisició de crèdit, sinó que també un bon nombre de les seves mullers i vídues ho feren. De fet, entre 1462 i 1467 els homes classificats en la categoria de menestrals adquiriren 18.012 s. b. en pensions, mentre que les dones una mica més de la meitat, 10.335 s. b. En general, doncs, s’observa una predisposició evident dels habitants de la ciutat de condició més humil per la compra de deute, malgrat no poder-la sempre relacionar amb inclinacions de caire polític.

Fet aquest apunt, és el moment de comentar breument qui eren els cinc homes i institucions que encapçalen la llista suara presentada. Malauradament, les notícies sobre el primer de tots ells, Berenguer Aguilar, són força minses. Més enllà de la seva condició de mercader, tan sols podem atestar que formà part del Consell de Cent en 1464-1465, però no sembla que durant la guerra ostentés cap altre càrrec municipal³³. En tot cas, la seva vinculació amb la ciutat fou suficient com per prestar-li fins a 42.000 s. b., que se sumaren als 211.315 s. b., una petita fortuna, que anaren a parar a les arques de la Diputació³⁴. En aquest sentit, resulta interessant comparar el crèdit concedit per Aguilar amb els ingressos del municipi barceloní durant la guerra. Gràcies a aquest exercici constatem que el deute adquirit per Aguilar suposà més de la

---

³² Segons el privilegi concedit en 1455 per Alfons el Magnànim, només les confraries dels freners, sastres, paraires, sabaters, argenters, ferrers, fusters, pellers, teixidors de llana, assaonadors i blanquers havien de tenir com a mínim un representant al Consell de Cent. La resta de jurats era decidit pels consellers: Batlle 1973, vol. I, p. 320. Aquesta darrera casuística és la que sembla correspondre’s amb la presència a l’assemblea d’alguns dels oficis citats.

³³ És possible que es tracti del mercader homònim que, segons sembla, l’any 1463 adquirí el conegut palau Aguilar del carrer Montcada. De forma similar, podria ser que el mercader buscari Joan Aguilar fos parent seu, al igual que, ja en època de Ferran II, Joan Berenguer Aguilar, de família de mercaders però llavors ciutadà honrat (<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=40492> [consulta: 26/04/2022]; Batlle 1973, vol. II, p. 604; 1986, p. 330).

³⁴ Lamentablement, no coneixem amb exactitud els ingressos per rendes censals de Berenguer Aguilar. En tot cas, resultaria interessant comparar les xifres suara presentades amb el que cobrava el jurista valencià Jaume Garcia d’Aguilar, per exemple, qui l’any 1484 ingressava 16.000 s. b. anuals en concepte d’interessos de deute, sobretot de la capital del regne: Viciano 2018, p. 940.

meitat dels ingressos ordinaris dels anys 1466 i 1470 d'una gran ciutat com ho era la capital catalana³⁵.

En canvi, comptem amb molta més informació sobre Guillem Pongsem. El més probable es que provingués d'una família humil, essent fill de Bernat, mestre de cases, i d'Antònia, i germà d'Antoni, pellaire; Pere, notari; Bernat, mercader, i Sibil·la³⁶. També Guillem començà la seva carrera com a pellaire, si bé acaba dedicant-se al mateix ofici que el seu germà Bernat. Es casà amb Eufresina i fou pare de Caterina Beneta, esposa de Gaspar Vilana; Guillem, també mercader; Joana Climenta, casada amb Pere Sirvent, i Margarida Beneta, muller de Pere Antoni d'Alòs³⁷. Pel que fa a la seva carrera política, entre 1462 i 1472 fou jurat del Consell de Cent en 1463, 1465-1466, 1468-1469 i 1471-1472. No arribà a ser conseller durant aquest període, però sí que fou nomenat guarda de la moneda a finals de 1465³⁸. A més a més, va formar part de la comissió de vint-i-quatre representants de la ciutat escollida l'octubre de 1472 per tal de prestar jurament de fidelitat al victoriós Joan II³⁹. Ara bé, Pongsem no va negligir els seus negocis mercantils durant el període de la guerra. De fet, el trobem en més d'una ocasió important a Barcelona foment des de Flandes i Provença⁴⁰. Sembla, doncs, que comptava amb una bona xarxa de contactes al nord dels Pirineus, possible raó de l'enriquiment que li facilità la compra de sis censals municipals per un capital total de 48.000 s. b. i de dotze de la Diputació per 173.262 s. b. 8 d. b.

Pel que fa a Bartomeu Santjust, segons recull Carme Batlle descendeix d'una nissaga de mercaders i menestrals originària de Caldes de Montbui⁴¹, instal·lada a Barcelona com a mínim des de finals del segle XIV. Fill de Bartomeu i Antígona, sembla que ell també es dedicà al món dels negocis,

³⁵ Miquel 2020, p. 248, taula 35. Malauradament, només comptem amb els ingressos complets de Barcelona durant la guerra civil corresponents als anys 1466 i 1470.

³⁶ Batlle 1973, vol. I, p. 201, n. 7.

³⁷ Rovira 2009, p. 189. És difícil saber si el Guillem Pongsem que trobem comprant censals entre 1462 i 1472 és el fill de Bernat o el de Guillem. Sabem que Bernat i la seva esposa eren morts ja l'any 1439, i a finals de segle trobem mencions a un Guillem Pongsem "major" i al seu fill homònim: Batlle 1973, vol. I, p. 201, n. 7; Garcia, Ferrer 1983, p. 677.

³⁸ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 17, ff. 62v-64v, 13-XII-1465. Potser la seva manca de poder polític real es veié influïda pel fet que, al contrari que els seus germans Antoni i Bernat, Guillem havia estat simpatitzant de la Busca: Batlle 1973, vol. II, pp. 604, 612-613.

³⁹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 21, f. 98r-v, 31-X-1472.

⁴⁰ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 15, ff. 119v-120r, 9-II-1463; AHCB, 1B.II, Deliberacions, 16, f. 13v, 22-VIII-1463; f. 53r-v, 1-XI-1463; i f. 119v, 24-V-1464; AHCB, 1B.II, Deliberacions, 17, f. 6v, 8-IV-1465; i ff. 68v-69r, 13-I-1466.

⁴¹ Part de la informació sobre Bartomeu Santjust aquí inclosa aparegué publicada a Batlle 1986, pp. 329-330. També s'han obtingut algunes dades de l'inventari i del testament de Santjust: AHCB, Arxiu notarial, I, Inventaris; ACA, Diversos, Vallgornera, Pergamins, núm. 183, 11-XII-1464. La figura i els censals posseïts per Bartomeu Santjust han estat estudiats amb més deteniment a Miquel 2023.

fet que no l'impossibilità obtenir el títol de cavaller i convertir-se així en el primer noble de la seva família. Es casà amb Caterina d'Hostalric⁴², el pare de la qual era donzell, i amb qui tingué cinc fills, Joan o Joanot, Francesc, Carles, Beatriu i Marquesa. Pel que fa a Francesc, gràcies al seu matrimoni amb Elionor, filla natural del jurista Jaume Destorrent, aconseguí emparentar els Santjust amb una de les cases més preeminents de la Barcelona de finals segle XV. Tot apunta a que en esclatar la guerra civil Bartomeu esdevingué un defensor convençut de la causa de la Diputació⁴³, com demostra no només la seva contribució econòmica, sinó també el fet que arribà a capitanejar dues de les galeres del Principat⁴⁴. En tot cas, la seva mort el desembre de 1464 estroncà tota possible col·laboració futura per part de Bartomeu, si bé l'any 1466 la seva família sumà als nou censals prèviament adquirits pel cavaller encara un darrer títol de 6.500 s. b. del Consell de Barcelona, destinat a la tutoria del seu fill Joan, el qual aparentment cobrà la seva mare fins a principis de la dècada de 1470⁴⁵. En canvi, no sembla que Bartomeu s'interessés especialment pel deute municipal, ja que tot el deute que adquirí fou o bé emès per la Diputació o bé venut per la capital en nom d'aquella⁴⁶.

Qui eren Pere i Nicolau Viasrosa, a qui trobem comprant sempre junts deute de les dues institucions que aquí ens ocupen? Ambdós pertanyien a la mateixa família de mercaders, ben coneguda ja a la meitat del segle XV per les seves activitats comercials. La identificació dels membres de la família, però, no sempre resulta senzilla, ja que molts dels noms es repeteixen. Tanmateix, sembla que en el nostre cas ens trobem davant de Pere, fill de Nicolau i germà d'un segon Nicolau, mort l'any 1463 quan era jurat del

---

⁴² Malgrat que Batlle escriu que l'esposa de Bartomeu Santjust era Joana d'Estelric o d'Hostalric, a la documentació se l'anomena consistentment Caterina. És possible que la historiadora es confongués amb el nom de la mare de Caterina, Joana, casada amb Bartomeu d'Hostalric: Batlle 1986, p. 329; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 169, ff. 6v-7r, 3-III-1466; AHCB, Arxiu notarial, I, Inventaris, 1, s. f.

⁴³ Batlle afirmà en un text de 1986 que "la família [Santjust] militó en el partido de la *Biga*", si bé en el llistat de membres de la Busca editat per la mateixa autora anys enrere hi apareix un Bartomeu Santjust en el grup dels ciutadans. En tot cas, és possible que aquest no sigui el Bartomeu que aquí ens ocupa, sinó el seu pare, tot i que l'any 1451 se'l classifica com a mercader: Batlle 1986, p. 329; 1973, vol. II, p. 603; AHCB, 1B.II, Deliberacions, 7, f. 95v, 17-IX-1451.

⁴⁴ Bofarull 1862, pp. 344-345.

⁴⁵ Miquel 2020, apèndix 2, taula 130; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 81, f. 40v, 2-IV-1467; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 89, f. 82r, 17-XI-1474. L'any 1474 Joan és anomenat Joan Bartomeu Hostalric, emprant així el cognom matern, tal com feia també el seu germà Francesc: Batlle 1986, p. 329. Tots dos germans van ser empresonats per les tropes de Joan II el novembre de 1471 vora Santa Coloma de Gramenet: Sans 1992, pp. 227-228.

⁴⁶ Després de la mort de Bartomeu, els censals venuts pel municipi en nom de la Diputació els rebia la seva vídua, Caterina. Sabem que els adquirí originalment Bartomeu i no ella gràcies a que apareixen a l'inventari del cavaller. Vegeu Miquel 2020, apèndix 2, taula 145; AHCB, Arxiu notarial, I, Inventaris, 1, s. f.

Consell de Cent, i d'un tercer Nicolau, fill de Nicolau Viastrosa (II) i, per tant, nebot de Pere⁴⁷. Desconeixem si Pere arribà a casar-se o si tingué fills, però el fet és que quan feu testament l'any 1479 constituí com a hereu el fill del seu difunt germà, Nicolau (III)⁴⁸. Pel que fa a Nicolau (III), sabem que es casà amb Eufresina, però de nou és possible que no en tingués descendència, ja que en ordenar les últimes voluntats en 1507 llegà el patrimoni al seu nebot Nicolau (IV), fill del seu difunt germà Pere (II)⁴⁹. Si ens fixem en la relació d'ambdós personatges amb la vida política de la capital, les notícies resulten una mica minses. Pere Viastrosa donà suport a la Busca en la dècada de 1450, i durant la guerra civil fou elegit jurat del Consell de Cent en els biennis 1462-1463 i 1466-1467, si bé no aconseguí ocupar la conselleria fins l'any 1478⁵⁰. Sobre Nicolau les informacions són menors, ja que donava la seva edat no tingué una carrera pública important fins la dècada de 1470. Encara durant el regnat de Joan II cal posar de relleu el seu paper com a clavari entre 1478 i 1479, anys en què també formà part de l'assemblea municipal⁵¹. Més enllà de la seva participació en el govern i els principals càrrecs de gestió de la universitat, els Viastrosa van distingir-se així mateix per les seves activitats comercials, ben documentades per Maria Teresa Ferrer i Ivan Armenteros⁵². Al llarg del període de la guerra ambdós col·laboraren en l'abastament de Barcelona en més d'una ocasió, i fins i tot arribaren a concedir un préstec al clavari de la capital l'estiu de 1472, quan les arque passaven per un període més que delicat⁵³. Amb aquest nivell de compromís evident amb el municipi, no sorprèn que en 1463 i 1464 en

---

⁴⁷ Ferrer 1997, p. 317. Nicolau Viastrosa (II) tingué un segon fill de nom Pere (II), qui al seu torn tingué un fill anomenat Nicolau (IV). Tenint en compte que, segons recull Ferrer i Mallol, aquest Pere no tenia encara setze anys quan morí el seu pare, és probable que qui ens trobem operant al costat de Nicolau Viastrosa (III) sigui el seu oncle, si bé també podria tractar-se del seu germà.

⁴⁸ Rovira 2009, p. 172.

⁴⁹ Mañé, Rovira 2010, p. 108.

⁵⁰ Batlle 1973, vol. II, p. 604. Ivan Armenteros menciona que Pere Viastrosa, fill de Nicolau i nebot de Pere, fou conseller l'any 1476. Ara bé, tenint en compte la seva joventut i inexperiència política, sembla més probable que l'escollit fos el seu oncle. En tot cas, segons apareix al registre de *Deliberacions*, la designació de Pere Viastrosa com a conseller terç es dugué a terme més tard, el novembre de 1477: Armenteros 2012, p. 188; AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 24, f. 3r, 30-XI-1477.

⁵¹ AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 24, f. 8v, 12-XII-1477; ff. 19r-20v, 9-I-1478; i f. 124r, 12-XII-1478.

⁵² Ferrer 1997, pp. 317-323; Armenteros 2012, pp. 188-195. Ambdós se centren en els negocis dels germans Pere i Nicolau, fills de Nicolau Viastrosa (II), durant les darreres dècades del segle XV.

⁵³ AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 77, f. 103v, 13-V-1465; AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 17, f. 93r-v, 18-VI-1466; AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 18, f. 65v, 3-XI-1467; AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 82, f. 88r, 9-III-1468; i f. 94r-v, 14-V-1468; AHCB, 1B.XI, *Clavaria*, 87, f. 164v, 7-VIII-1472.

compressin dos censals per un valor total de 36.420 s. b., potser amb els diners obtinguts de l'herència del recentment finat Nicolau Viastrosa (II). Sumats als que adquiriren conjuntament de la Diputació, al final de la guerra la seva cartera de títols de deute de les principals institucions del Principat estava constituïda per sis censals que els costaren 129.420 s. b.

Per últim, del monestir de Pedralbes calen poques presentacions. En primer lloc, valgui assenyalar que, ja abans de l'esclat de la guerra civil, la institució era una important creditora del municipi de Barcelona⁵⁴. Curiosament, en començar el conflicte bèl·lic a mitjans 1462 la comunitat mostrà una marcada preferència pel deute de la Diputació per sobre del venut pel Consell de la capital catalana. Així, mentre que d'aquest últim només n'adquirí una renda de 5.400 s. b. de capital, del General comprà dues rendes a canvi de l'entrega d'un total de 96.031 s. b.⁵⁵.

4.1. De censals municipals

Anteriorment ja s'ha constatat la preeminència indiscutible dels mercaders com a compradors de títols de deute, tant de Barcelona com del General de Catalunya. Aquesta es manté en fixar-nos en les deu pensions més elevades venudes pel municipi durant els anys de guerra, recollides a la taula 12. D'aquelles, vuit van ser adquirides per famílies de mercaders, totes elles barcelonines excepte en el cas dels fills del ceriverí Bartomeu Pigorell. Una va anar a parar a mans d'Elionor, muller del ciutadà honorat Baltasar de Gualbes i l'única dona inclosa en aquesta classificació. Pel que fa a la darrera, l'adquirí el jurista Jaume Antoni, probablement familiar del mercader Bartomeu Antoni, que també apareix en el llistat⁵⁶. Destaca així mateix que la meitat d'aquestes deu rendes van ser venudes durant els primers mesos de la guerra, així com la presència per duplicat del mercader Pere Amat, del qual es parlarà tot seguit més a bastament.

---

⁵⁴ Vegeu Miquel 2020, pp. 378-379.

⁵⁵ En canvi, foren més freqüents les compres de censals municipals –o reconversions de dipòsits de la Taula de Canvi a partir de 1468– per part de monges de Pedralbes a títol personal, mentre que cap monja comprà un títol de deute de la Diputació entre 1462 i 1472. Vegeu *ibidem*, apèndix 2, taules 128, 129 i 132.

⁵⁶ Tal com pot observar-se, ambdós compraren dues rendes idèntiques el mateix dia. En una clàusula del testament de Jaume Antoni es menciona un Bartomeu Antoni indicant que era familiar seu: Rovira 2009, p. 184.

Taula 12. Pensions més elevades venudes per Barcelona entre 1462 i 1472

	ANY ⁵⁷	NOM I COGNOM	CATEGORIA	PENSIÓ	CAPITAL
1.	1463	Pere i Nicolau Viastrosa	mercaders	1.875 s. b.	30.000 s. b.
2.	1464*	Joan i Bartomeu Pigorell	fills de Bartomeu (†), mercader de Cervera	1.531 s. b.	24.500 s. b.
3.	1463	Francesc Safont	mercader	1.500 s. b.	24.000 s. b.
4.	1464*	Guillem Pongsem	mercader	1.250 s. b.	20.000 s. b.
5.	1471	Elionor de Gualbes	muller de Baltasar, ciutadà honrat	1.100 s. b.	22.000 s. b.
5.	1462	Pere Via	mercader	1.100 s. b.	22.000 s. b.
5.	1462	Bartomeu Antoni	mercader	1.100 s. b.	22.000 s. b.
5.	1462	Pere Amat	mercader	1.100 s. b.	22.000 s. b.
5.	1462	Pere Amat	mercader	1.100 s. b.	22.000 s. b.
5.	1462	Jaume Antoni	jurista	1.100 s. b.	22.000 s. b.
TOTAL				12.576 s. b.	210.500 s. b.

Però quins foren els principals creditors del municipi barceloní durant el conflicte amb Joan II? Un cop més, ens centrarem en els deus censalistes que més capital aportaren a la causa, que representen l' 1,57 % dels creditors de Barcelona. En observar la taula 13, constatem altra vegada el marcat predomini dels mercaders, que, igual que en la taula 11, ocupen set de les deu primeres posicions. Les altres tres es reparteixen entre una institució assistencial, un notari i un membre de la baixa noblesa. Entre tots ells van contribuir amb un capital que ascendia als 438.019 s. b., el 9,25 % del que ingressà el clavari de la ciutat durant els anys de la guerra civil mitjançant la venda de rendes. Aquest percentatge confirma, un cop més, que el deute barceloní es va repartir entre un gran nombre de creditors, entre els quals no es van produir grans acumulacions de títols per part d'un únic comprador.

⁵⁷ S'ha afegit un asterisc darrere dels anys de venda inferits a partir dels pagaments de pensions d'annualitats posteriors.

Taula 13. Principals creditors de Barcelona entre 1462 i 1472

	NOM I COGNOM	CATEGORIA	PENSIONS	SUMA PENSIONS ⁵⁸	SUMA CAPITAL
1.	Pere Amat	mercader	4	3.450 s. b.	64.000 s. b.
2.	Santa Creu	hospital	8	2.565 s. b.	48.502 s. b.
3.	Guillem Pongsem	mercader	3	2.650 s. b.	48.000 s. b.
4.	Antoni Vinyes	notari	6	2.327 s. b.	43.297 s. b.
5.	Berenguer Aguilar	mercader	3	2.100 s. b.	42.000 s. b.
6.	Francesc Safont	mercader	4	2.435 s. b.	41.712 s. b.
7.	Francesc Vidal	mercader	4	2.412 s. b.	38.579 s. b.
8.	Elionor Roig	vídua de Joan, mercader	4	1.925 s. b.	38.000 s. b.
9.	Francí Benet Desvalls	donzell	4	2.237 s. b.	37.509 s. b.
10.	Pere i Nicolau Viastrosa	mercaders	2	2.275 s. b.	36.420 s. b.
TOTAL			42	24.376 s. b.	438.019 s. b.

Fixem-nos ara amb més deteniment en aquells d'entre els cinc primers noms propis inclosos en el llistat que no han estat breument ressenyats prèviament⁵⁹. En primer lloc trobem el ja mencionat mercader Pere Amat, que amb la compra de quatre rendes entre 1462 i 1465 aportà a la tresoreria barcelonina un total de 64.000 s. b. Qui era aquest home, capaç de despendre una quantitat considerable per tal de finançar el municipi en temps de guerra? Fill de Ramon Amat, mercader, i germà del també mercader Andreu Amat, Pere es casà amb Elisabet i hi tingué un mínim de sis fills: Jaume, mercader; Joan, monjo a Sant Cugat del Vallès; Romeu; Aldonça, abadessa de Sant Pere de les Puel·les; Caterina, priora de Santa Maria de Montsió, i Astàsia⁶⁰. La seva trajectòria política al llarg de la guerra civil catalana fou certament brillant⁶¹. Va formar part del Consell de Cent durant els biennis 1464-1465, 1467-1468 i 1470-1471, arribant a ser conseller l'any 1469. En acabar el seu mandat, el desembre de 1469, va ser escollit com a guarda de la moneda, i el gener de

⁵⁸ La suma s'ha dut a terme tenint en compte el valor original de la pensió comprada, obviant possibles rebaixes posteriors.

⁵⁹ Es poden trobar algunes dades de Francesc Safont, Francesc Vidal, Elionor Roig i Francí Benet Desvalls a Miquel 2020, pp. 415-417.

⁶⁰ Polonio 2011-2013, p. 247; Rovira 2009, pp. 189, 197.

⁶¹ Desconeixem l'afiliació política de Pere Amat abans de l'esclat de la guerra, si bé sabem que el seu germà fou buscari: Batlle 1973, vol. II, p. 604.

1471 fou designat administrador de la Taula de Canvi⁶². Aparentment, aquesta intensa activitat en el si del municipi no provocà que deixés de banda la que de ben segur consistia la seva activitat econòmica principal: la mercaderia. Als registres de *Deliberacions* de Barcelona es recullen diverses notícies relatives a aquesta faceta professional d'Amat, on apareix assegurant una embarcació provençal i procurant proveir de cereal la capital catalana⁶³. Per tant, ens trobem davant d'un home el compromís del qual amb el bàndol rebel sembla sobradament provat, de forma que no resulta sorprenent que aquest es traduís també en una ajuda financera més que notable. Aquesta no es limità al Consell, però, sinó que es feu extensiva també a la Diputació, de la qual adquirí dos censals valorats en un total de 26.800 s. b.

Si seguim avall en el llistat de principals creditors, pot sorprendre que la segona posició l'ocupi l'hospital de la Santa Creu, el gran centre assistencial barceloní. Tanmateix, en realitat no podem considerar gaire xocant el paper preponderant jugat per l'hospital durant la guerra. No oblidem que es tractava d'una institució de titularitat compartida entre el Consell de Cent i el capítol catedralici, fet que comportava que dos dels seus quatre administradors fossin escollits pel govern de la ciutat. Les persones que ostentaven el càrrec tendien a estar estretament vinculades amb la política municipal, de forma que no seria estrany que aprofitessin la seva posició a la Santa Creu per facilitar crèdit a la tresoreria barcelonina⁶⁴. En aquest sentit, la seva contribució amb la Diputació fou molt més discreta, limitant-se a la compra de tres censals dels quals entregà un capital de 9.297 s. b.

Ja en la quarta posició trobem el conegut notari Antoni Vinyes. D'origen tarragoní, a la dècada de 1420 es trobava treballant a Barcelona⁶⁵. Es va casar dues vegades, amb Marquesa i amb Paula, i de la primera tingué una filla, Serena, muller del mercader Francesc Aguilar. Abans de l'esclat de la guerra civil, Vinyes, s'havia distingit com a ambaixador i polític, viatjant entre d'altres a la cort d'Alfons el Magnànim a Nàpols i donant suport a la causa de la Biga⁶⁶. Un cop encetat el conflicte amb Joan II, cal posar de relleu

---

⁶² AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 19, ff. 8r-10v, 13-XII-1469; AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 20, ff. 47v-48r, 30-I-1471.

⁶³ AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 16, f. 129r, 26-VI-1464; i f. 168r-v, 11-XII-1464; AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 17, f. 87r, 20-V-1466. També en trobem altres notícies a Garcia, Ferrer 1983, pp. 582, 587.

⁶⁴ Un exemple d'aquesta tendència és l'elecció duta a terme el novembre de 1463 del ciutadà honrat Pere Joan Serra, llavors conseller, com a administrador de l'hospital: AHCB, 1B.II, *Deliberacions*, 16, f. 59r, 19-XI-1463. Sobre els administradors seculars de la Santa Creu i la seva estreta unió amb el poder municipal, vegeu Bridgewater 2018. Sobre la relació financera entre l'hospital i el municipi, vegeu Marcé, Miquel 2023.

⁶⁵ La majoria de les dades biogràfiques aquí presentades provenen de Günzberg 1994.

⁶⁶ Batlle 1973, vol. II, p. 612.

la seva trajectòria com a jurat municipal en 1462-1463, 1465 i 1469-1470, que culminà exercint de conseller l'any 1466. A més a més, fou designat prior del col·legi de notaris la tardor de 1462, administrador del baci dels pobres presos de la cort del veguer el novembre de 1469 i de l'hospital de Pere Desvilar el desembre del mateix any⁶⁷. Així, de forma similar als casos d'Amat i Pongem, ens trobem davant d'un home estretament vinculat al govern municipal, fet que en part explica l'elevat nombre de rendes que n'adquirí en temps de *torbacions*⁶⁸. En canvi, no comprà cap de les rendes emeses pel General de Catalunya.

La presentació d'aquests breus apunts biogràfics dels grans compradors de censals barcelonins durant la guerra civil, sumats als ressenyats anteriorment, ens permet afirmar que en bona part formaven part de l'elit urbana, sovint involucrada en el govern de la ciutat activament. No és d'estranyar, per tant, que es fessin seva la causa de la guerra i hi destinessin quantitats substancials. No podem obviar tampoc que, tal com assenyala Viciano, part dels capitals invertits en deute públic pels sectors burgesos, *sense ser incompatibles amb la recerca de seguretat econòmica, s'orientaven més a la promoció social i a la reproducció de l'estatus de ciutadà rendista*⁶⁹. A més a més, convé no oblidar que durant la guerra les possibilitats de negoci de molts mercaders minvaren dràsticament, fet que tal vegada convertí la compra de crèdit en una activitat més atractiva del normal, ni tampoc l'existència de possibles préstecs forçosos o, com a mínim, força suggestionats. Fos quina fos la seva motivació, l'operació no va resultar tan beneficiosa per als creditors com segurament haguessin desitjat. La reducció d'interessos decretada a principis de 1468 comportà una important pèrdua del valor de les rendes adquirides a partir de 1463, però esdevenia inevitable si es pretenien eludir unes conseqüències encara més nefastes per als compradors de deute municipal⁷⁰.

---

⁶⁷ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 18, f. 180r-v, 23-XI-1469; AHCB, 1B.II, Deliberacions, 19, ff. 8r-10v, 13-XII-1469.

⁶⁸ Coneixem el destí d'alguns d'aquests censals un cop mort Vinyes gràcies a l'estudi de Günzberg, que inclou informació continguda en el testament del notari. Així, per exemple, sabem que l'usdefruit de la pensió de 191 s. b. 4,5 d. b. adquirida en 1469 fou assignat a la seva esposa, Paula: Günzberg 1994, p. 386.

⁶⁹ Viciano 2018, p. 941. Trobem un bon exemple d'aquesta política en Jacopo Accettanti –o Jaume Setantí–, mercader originari de Luca identificat com a ciutadà de Barcelona ja a principis segle XV. Segons documenta Soldani, més enllà de les seves activitats mercantils, Accettanti es preocupà per adquirir un bon nombre de rendes que repartia entre els seus fills per tal de “tutelare la famiglia e perseguire quella strategia di ascesa sociale che implicò una determinata gestione del patrimonio”: Soldani 2010, p. 553. Entre els seus fills trobem precisament Lluís Setantí que, com s'ha vist, fou un dels principals creditors de Barcelona i la Diputació del General durant la guerra civil.

⁷⁰ Miquel 2021, p. 247.

4.2. De censals de la Diputació

En el finançament del General de Catalunya durant la guerra civil els mercaders també hi jugaren un paper determinant. Tal com es recull a la taula 14, cinc de les deu pensions més elevades venudes per la Diputació o en nom seu foren adquirides per mercaders, i una per la muller d'un botiguer. Les altres quatre foren a mans de dos cavallers, un monestir i un ciutadà honrat. Respecte al llistat de les pensions més elevades del municipi, en el del General predomina especialment el següent. D'una banda, la presència de la baixa noblesa, clara conseqüència del major rol que aquest grup tingué a la Diputació. De l'altra, els preus de les pensions. Mentre que el censal més car venut pel Consell de Barcelona costà 30.000 s. b., set dels títols de deute del General superaren aquesta quantitat, dels quals tres amb molt de marge. Especialment impressionant és el cas del censal adquirit pel monestir de Pedralbes a finals de juliol de 1462, poc després de l'esclat de la guerra, pel qual entregà un capital de 93.010 s. b.⁷¹. Sembla, doncs, que o bé la Diputació prioritzà la venda de menys títols però de més valor, mentre que el Consell barceloní preferí limitar-ne els preus, o bé simplement la primera tingué accés a creditors disposats a l'entrega de majors quantitats que no pas la segona. En tot cas, aquest darrer supòsit perd força en considerar que el censal més elevat venut pel municipi el compraren Pere i Nicolau Viasrosa per 30.000 s. b. en 1463, mentre que un any després n'adquiriren un de la Diputació que els costà exactament el doble. En aquest sentit, és també significatiu el fet que totes les rendes incloses en la taula 14 foren venudes directament pel General excepte la de Joan Oliba, que es gestionà a través del clavari de la ciutat.

Ara bé, formaren part aquests deu censals d'una gran cartera de títols de deute en mans d'una sola persona o institució o es tractava de casos relativament aïllats? Segons la informació continguda a la taula 15, on s'han classificat els deu principals creditors de la Diputació durant els anys de la guerra civil –el 2,83 % del total–, cap de les dues afirmacions és del tot certa. En tot cas, ens trobem altra vegada amb unes xifres molt més elevades que no pas les contingudes en la taula referent als creditors del municipi, circumstància que podria indicar que, més enllà del major valor de les rendes, aquestes es repartiren menys que les barcelonines. A banda, de nou no hi ha dubte possible de la importància que tingué el capital procedent dels mercaders en el finançament del conflicte, tot ocupant sis de les deu primeres

---

⁷¹ Abans de l'esclat de la guerra civil catalana, el monestir de Pedralbes ja era un dels principals creditors del municipi barceloní: Miquel 2020, pp. 378-379.

posicions de la taula⁷². Pel que fa a les quatre restants, les cobreixen un monestir, un cavaller, un ciutadà honrat i la catedral de Barcelona. Entre tots ells van traspasar a la Diputació un total de 1.087.093 s. b. 1 d. b., el 12,14 % del total ingressat per la institució entre 1462 i 1472 gràcies a la venda de censals, tant els gestionats per ella mateixa com via el municipi de Barcelona. Per tant, no obstant les majors acumulacions de títols per part d'alguns creditors, sembla que el deute del General estaria lleugerament més repartit que no pas el de la capital catalana⁷³.

Taula 14. Pensions més elevades venudes per la Diputació entre 1462 i 1472

	ANY	NOM I COGNOM	CATEGORIA	PENSIÓ	CAPITAL
1.	1462	Pedralbes	monestir	4.650 s. b. 6 d. b.	93.010 s. b.
2.	1464	Bartomeu Santjust	cavaller	4.000 s. b.	64.000 s. b.
3.	1464	Pere i Nicolau Viasrosa	mercaders	3.750 s. b.	60.000 s. b.
4.	1464	Lluís Setantí	ciutadà honrat	2.458 s. b. 5,5 d. b.	39.335 s. b. 4 d. b.
5.	1464	Guillem Ponggem	mercader	2.312 s. b. 6 d. b.	37.000 s. b.
6.	1464	Berenguer Aguilar	mercader	2.125 s. b.	34.000 s. b.
7.	1464	Joan Llull	cavaller	1.900 s. b.	30.400 s. b.
8.	1464	Dalmau i Jaume de Navell	mercaders	1.825 s. b.	29.200 s. b.
9.	1466	Joan Oliba	mercader	1.820 s. b.	29.120 s. b.
10.	1464	Gabriela Piquer	muller de Miquel, botiguer	1.750 s. b.	28.000 s. b.
TOTAL				26.591 s. b. 5,5 d. b.	444.065 s. b. 4 d. b.

⁷² Francí Benet i Joana Beneta Franc eren fills de Gaspar Franc, mercader. Els seus tutors van ser la seva àvia Margarida, casada amb el notari Joan Franc, i, en morir aquesta, el també notari Jaume Safont: ACA, Generalitat, Sèrie G, 10, 2, f. 239r-v.

⁷³ Aquest càlcul s'ha dut a terme mitjançant una simple regla de tres: per tal d'igualar la relació entre el percentatge de deute reunit pels deu principals creditors de la Diputació respecte al percentatge que aquests representaven sobre el total de compradors, Barcelona hagués necessitat un 2,15 % dels seus creditors, més que l'1,57 % que, com s'ha vist, representen els 10 principals censalistes del municipi.

Taula 15. Principals creditors de la Diputació entre 1462 i 1472

	NOM I COGNOM	CATEGORIA	PENSIONS	SUMA PENSIONS	SUMA CAPITAL
1.	Berenguer Aguilar	mercader	26	12.332 s. b. 2 d. b.	211.315 s. b.
2.	Guillem Pongsem	mercader	12	10.828 s. b. 11 d. b.	173.262 s. b. 8 d. b.
3.	Bartomeu Santjust	cavaller	9	8.458 s. b. 4 d. b.	141.933 s. b. 11 d. b.
4.	Pedralbes	monestir	2	4.839 s. b. 3,5 d. b.	96.031 s. b.
5.	Pere i Nicolau Viastrosa	mercaders	4	5.812 s. b. 6 d. b.	93.000 s. b.
6.	Lluís Setantí	ciutadà honrat	7	5.425 s. b. 11,5 d. b.	91.215 s. b. 4 d. b.
7.	Francí Benet i Joana Beneta Franc	tutoria	6	4.150 s. b.	83.000 s. b.
8.	Bartomeu Ferrer	mercader	8	4.312 s. b. 8 d. b.	69.003 s. b. 1 d. b.
9.	Joan Estela	mercader	6	4.189 s. b. 6 d. b.	67.032 s. b. 1 d. b.
10.	Guillem Pere Comes	mercader	7	4.056 s. b. 3 d. b.	61.300 s. b.
TOTAL			87	64.405 s. b. 8 d. b.	1.087.093 s. b. 1 d. b.

Les persones i institucions que ocupen les cinc primeres posicions en la taula 15 ja han estat ressenyades anteriorment. Així doncs, per cloure aquest apartat, val a dir que Berenguer Aguilar, Guillem Pongsem, Pere i Nicolau Viastrosa, el monestir de Pedralbes, Pere Amat i l'hospital de la Santa Creu no foren els únics entre els grans creditors del Consell de Barcelona i la Diputació del General que adquiriren deute d'ambdues institucions. També Lluís Setantí, Joan Estela, Guillem Pere Comes, Bartomeu Ferrer, Francesc Safont, Francesc Vidal, Elionor Roig i Francí Benet Desvallés es decantaren per diversificar les seves compres de crèdit tot accedint als dos mercats. De fet, de les disset persones i institucions que apareixen en els llistats suara presentats, només tres finançaren només un dels dos organismes de govern a través del deute: Bartomeu Santjust i la tutoria de Francí Benet i Joana Beneta Franc, en el cas de la Diputació, i Antoni Vinyes, en el de Barcelona.

5. CONCLUSIONS

Enmig de la seva narració dels esdeveniments de la guerra civil, el ja citat Gonzalo García de Santa María es referia a l'actitud dels catalans davant el conflicte bèl·lic en els següents termes:

siempre creí digno de admiración (...) que los catalanes, pueblo (...) muy avaro, se convirtiera de repente en un pueblo derrochador de sus riquezas. Pues podías ver los bienes y todas las riquezas que con gran diligencia y ahorro habían reunido, acumulado y atesorado, de continuo las tiraban, derrochaban, despilfarraban y dilapidaban como si todos tuvieran una mina de oro en su casa⁷⁴.

Com s'ha vist, aquestes afirmacions bé podrien referir-se al gran ventall d'homes, dones i institucions diverses que van posar part dels seus estalvis en mans de les institucions que lideraven la lluita contra Joan II. Però més enllà dels casos particulars, l'inici de la guerra l'any 1462 tingué greus conseqüències a nivell econòmic per a les dues grans institucions que la lideraven: el Consell de Barcelona i la Diputació del General de Catalunya. Moltes d'elles resulten força previsible, com ara l'augment de l'endeutament, els canvis en els impostos per tal d'augmentar-ne el rendiment o les elevades despeses cada cop més difícils d'afrontar. D'altres, però, són potser més sorprenents. Aquest és el cas del tema tractat en les pàgines precedents. En obrir aquest treball s'ha proporcionat una breu panoràmica de la classificació dels creditors de totes dues institucions fins a 1462, i és en tancar-lo que constatem el canvi radical que experimentà a partir d'aquell any. Els clergues i institucions assistencials, en el cas de la Ciutat Comtal, i els ciutadans patricis i nobles, en el del General, deixaren pas als mercaders com a grans creditors de totes dues institucions entre 1462 i 1472.

Això no obstant, s'observen diferències entre els creditors d'una i altra institució, probablement resultat de l'afinitat i contacte que tenien amb cada una d'elles. Això explicaria la preferència dels menestrals per les rendes barcelonines, per exemple, o la dels nobles per les de la Diputació. Ara bé, tot i el predomini inqüestionable de certs grups socioprofessionals i de certs segments de població, no deixa de ser notòria la diversitat existents entre els censalistes estudiats. La situació d'excepció provocada per la guerra obligà a deixar enrere la política duta a terme fins llavors, caracteritzada per un cert equilibri financer, per tal d'obrir el mercat del deute a tot aquell disposat a invertir-hi. Probablement les motivacions per fer-ho eren d'allò més variades, però el resultat de l'elevat interès suscitat entre els potencials compradors per les rendes emeses durant la guerra —especialment exitoses entre 1462 i 1464— fou que en acabar el conflicte amb Joan II el llistat de creditors de Barcelona i la Diputació cobria un espectre molt ampli, que anava des de vídues d'humils menestrals fins als principals membres de les famílies més benestants i influents de la capital catalana. En aquest sentit, convé recordar un cop més que

---

⁷⁴ García de Santa María, *Vida de Juan II de Aragón*, ed. i trad. Fernández, p. 209.

la immensa majoria dels compradors de deute eren ciutadans o habitants de Barcelona.

En tot cas, la gestió d'aquella enorme massa de deute i dels seus propietaris esdevindria un dels principals reptes als que s'enfrontaren els representants tant del Consell com del General durant les dècades següents, en tots dos casos amb resultats que distaren molt de ser els desitjats. En el cas de Barcelona, el setge al que fou sotmesa per les tropes de Joan II durant els darrers mesos de la guerra provocà que a partir de 1472 no pogués fer front al pagament dels interessos del deute. Així doncs, des de llavors i fins, com a mínim, el final de la dècada de 1470, els creditors del municipi constataren com el cobrament de les seves pensions s'endarreriria cada vegada més. Havien passat de ser un ingrés puntual i segur a dependre completament de l'estat en què es trobessin les finances del clavari de la ciutat en cada moment. Els censalistes de la Diputació no tingueren pas més sort. A partir de 1468 deixaren de rebre el que se'ls devia, situació que s'allargà en el temps fins que fou resolta l'any 1481 per Ferran II⁷⁵. Per tal de saber ben bé si les inversions en el deute de les principals institucions catalanes emès entre 1462 i 1472 acabaren resultant rendibles o no, caldria estudiar amb més deteniment la trajectòria dels diferents censals al llarg dels anys, per tal de documentar-ne possibles reduccions i la seva eventual remissió⁷⁶.

En parlar del conflicte coetani de l'Estat borgonyó, Sablon du Corail afirma que, a finals de l'edat mitjana i principis de la moderna, la guerra no era només un tema estrictament de diners, no obstant la importància i les limitacions que aquest factor suposaven en els afers militars⁷⁷. No hi ha dubte que aquesta màxima és ben certa per al cas de la guerra civil catalana, conflicte en què s'hi veieren directament implicats els diners de moltes persones que, conscientment o no, devien creure's el que va dir l'abat d'Àger el 1461. En tot cas, resulta evident que llavors aquelles paraules ja no eren certes i que, com a mínim a curt i mitjà termini, finançar la guerra tingué un cost molt elevat per a totes elles.

---

⁷⁵ Riera 2015, especialment els capítols 3 i 4.

⁷⁶ Per fer-ho, comptem amb els ja esmentats capbreus de censals redactats pel Consell de Barcelona i per la Diputació al segle XVIII i al segle XVI respectivament. Vegeu un exemple de censal venut durant la guerra en cada un d'ells a AHCB, 1C.XV, Censals, 222, f. 1r; i ACA, Generalitat, Sèrie G, 10, 1, f. 182r-v.

⁷⁷ Sablon du Corail 2016, p. 560.

6. BIBLIOGRAFIA CITADA

- Álvarez Nogal, Carlos (2009), *Oferta y demanda de deuda pública en Castilla. Juros de alcabalas (1540-1740)*, Madrid, Banco de España.
- Andrés Ucendo, José Ignacio; Limberger, Michael (2012), *Taxation and Debt in the Early Modern City*, Londres, Pickering & Chatto.
- Armenteros Martínez, Ivan (2012), *Cataluña en la era de las navegaciones. La participación catalana en la primera economía atlántica (c. 1470-1540)*, Barcelona - Lleida, Fundació Ernest Lluch - Milenio.
- Banegas López, Ramón (2014), Per no poder haver bestiar de les parts hon lo solien haver per causa dels inimichs. *L'abastament de carn a Barcelona durant la guerra civil catalana (1462-1472)*, a Benito i Monclús, Pere; Riera i Melis, Antoni (eds.), *Guerra y carestía en la Europa medieval*, Lleida, Milenio, pp. 206-219.
- Batlle i Gallart, Carme (1973), *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, Barcelona, CSIC.
- Batlle i Gallart, Carme (1986), *La oligarquía de Barcelona a fines del siglo XV: el partido de Deztorrent*, "Acta historica et archaeologica mediaevalia" 7, pp. 321-335.
- Berenguer Galindo, Antonio (1998), *Censal mort: historia de la deuda pública del concejo de Fraga (siglos XIV-XVIII)*, Osca, Ayuntamiento de Fraga.
- Berthe, Maurice (1958), *Les finances de la Generalitat de Catalogne (1382-1479)*, Tolosa, Université de Toulouse.
- Bofarull y de Sartorio, Manuel de (1862), *Colección de documentos inéditos del Archivo general de la Corona de Aragón*, vol. XXII, Barcelona, Estab. litogr. y tip. de José Eusebio Monfort.
- Boone, Marc; Davids, Karel; Janssens, Paul (eds.) (2003), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18th centuries)*, Turnhout, Brepols.
- Bridgewater Mateu, Pol (2018), *Los administradores seculares del Hospital de la Santa Cruz de Barcelona en el siglo XV: un perfil social y político*, a Villanueva Morte, Concepción; Conejo da Pena, Antoni; Villagrasa-Eliás, Raúl (eds.), *Redes hospitalarias: historia, economía y sociología de la sanidad*, Saragossa, Institución "Fernando el Católico", pp. 117-126.
- Comellas i Solé, Jordi (1997), *L'abastament d'una ciutat en temps de guerra. El setge de Barcelona de 1472*, "Acta historica et archaeologica mediaevalia" 18, pp. 451-471.
- Derycke, Laurence (2003), *The Public Annuity Market in Bruges at the End of the 15th Century*, a Boone, Marc; Davids, Karel; Janssens, Paul

- (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18th Centuries)*, Turnhout, Brepols, pp. 165-181.
- Ferrer i Mallol, M.ª Teresa (1997), *El comerç català a Andalusia a final del segle XV*, “Acta historica et archaeologica mediaevalia” 18, pp. 301-334.
- Ferrero Micó, Remedios (1987), *La hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València, Ajuntament de València.
- Furió Diego, Antoni (2021), *Crédito y mercados financieros en la Península Ibérica a finales de la Edad Media. Producción historiográfica y evoluciones recientes*, “Mundo Agrario. Revista de estudios rurales” 22/49, pp. 1-29.
- Fynn-Paul, Jeff (2015), *Occupation, Family, and Inheritance in Fourteenth-Century Barcelona: A Socio-Economic Profile of One of Europe’s Earliest Investing Publics*, “European History Quarterly” 45/3, pp. 417-445.
- García de Santa María, Gonzalo, *Vida de Juan II de Aragón. La guerra en Cataluña de 1461 a 1472*, ed. i trad. de Joaquín Fernández Cacho, Saragossa, Institución “Fernando el Católico”, 2020.
- García Marsilla, Juan Vicente (2002), *Vivir a crédito en la Valencia medieval. De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, València, Universitat de València.
- García Sanz, Arcadi; Ferrer i Mallol, M.ª Teresa (1983), *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans.
- Günzberg i Moll, Jordi (1994), *Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols): 1428-1488*, a *Actes del I Congrés d’Història del Notariat Català*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 373-387.
- Haemers, Jelle (2015), *A Financial Revolution in Flanders? Public Debt, Representative Institutions, and Political Centralisation in the County of Flanders during the 1480s*, a Van Schaik, Remi (ed.), *Economies, Public Finances, and the Impact of Institutional Changes in Inter-regional Perspective. The Low Countries and Neighbouring German Territories (14th-17th centuries)*, Turnhout, Brepols, pp. 135-160.
- Junyent Molins, Pol (2017), *Quan la terra lluita. La defensa de la vila d’Igualada durant la Guerra Civil catalana*, “Miscellanea Aqualatensis” 17, pp. 9-45.
- Mañé i Mas, M.ª Cinta; Rovira i Solà, Manuel (2010), *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1501-1530*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.
- Marcé Sánchez, Jaume; Miquel Milian, Laura (2023), *Barcelona i la Santa*

- Creu: el finançament públic de l'hospital al llarg del segle XV*, en Zarzoso Orellana, Alfons; Barceló i Prats, Josep (eds.), *Barcelona hospitalària: La ciutat i els seus hospitals, segles XIV-XX*, Barcelona, MUHBA, pp. 75-94.
- Miquel Milian, Laura (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, Girona, Universitat de Girona (tesi doctoral) [en línia], <http://hdl.handle.net/10803/670979> [consulta: 11/04/2022].
- Miquel Milian, Laura (2021), *The Taula de Canvi of Barcelona: Success and Troubles of a Public Bank in the Fifteenth Century*, "Journal of Medieval Iberian Studies" 13/2, pp. 236-253.
- Miquel Milian, Laura (2022), *El precio de la rebelión: el endeudamiento de la Diputació del General de Catalunya durante la guerra civil catalana (1462-1472)*, "Studia Historica. Historia medieval" 40/1, pp. 119-142.
- Miquel Milian, Laura (2023), *Vivir de rentas en la Cataluña del siglo XV: el caso del caballero Bartomeu Santjust*, "Edad Media. Revista de Historia" 23, pp. 455-500.
- Morelló Baget, Jordi (2001), *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona. Reus i Valls, segles XIV-XV*, Barcelona, CSIC.
- Morelló Baget, Jordi (2003), *Mallorca i la seva dependència financera del Principat (segles XIV-XV): estudi dels censalistes catalans*, "Anuario de Estudios Medievales" 33/1, pp. 119-169.
- Morelló Baget, Jordi (2007), *Els creditors barcelonins i la gestió del deute públic de Mallorca*, "Barcelona Quaderns d'Història" 13, pp. 313-350.
- Orti Gost, Pere (2023), *Les finances municipals de la ciutat de Barcelona (1340-1460)* (en premsa).
- Peláez, Manuel J. (1981), *Catalunya després de la guerra civil del s. XV*, Barcelona, Curial.
- Polonio Luque, Gloria (2011-2013), *Mercaderes, protagonistes del comerç exterior de Barcelona en la Baja Edad Media: una visió de las comandas marítimas (1349-1450)*, "Acta històrica et archaeologica mediaevalia" 31, pp. 239-264.
- Reixach Sala, Albert (2018), *Finances públiques i mobilitat social a la Catalunya de la baixa edat mitjana: Girona 1340-1440*, Madrid, CSIC.
- Riera Hernández, Francesc Xavier (2015), *Ferran II i la Generalitat de Catalunya (1479-1494)*, Barcelona, Universitat de Barcelona (tesi doctoral) [en línia], <http://hdl.handle.net/10803/321105> [consulta: 02/05/2022].
- Rovira i Solà, Manuel (2009), *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1441-1500*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.
- Sablon du Corail, Amable (2016), *L'État princier à l'épreuve. Financer et conduire la guerre pendant la crise de l'État bourguignon (1477-1493)*, "Revue historique" 679/3, pp. 549-576.

- Sablon du Corail, Amable (2019), *La guerre, le prince et ses sujets. Les finances des Pays-Bas bourguignons sous Marie de Bourgogne et Maximilien d'Autriche (1477-1493)*, Turnhout, Brepols.
- Sánchez Martínez, Manuel; Furió Diego, Antoni; Sesma Muñoz, José Ángel (2008), *Old and New Forms of Taxation in the Crown of Aragon (13th-14th Centuries)*, a Cavachiocchi, Simonetta (ed.), *La fiscalità nell'economia europea (secc. XIII-XVIII)*, Florència, Firenze University Press, pp. 99-130.
- Sans i Travé, Josep M.^a (1992), *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*, Barcelona - Lleida, Fundació Noguera - Pagès.
- Soldani, M.ª Elisa (2010), *Uomini d'affari e mercanti toscani nella Barcellona del Quattrocento*, Barcelona, CSIC.
- Torras i Serra, Marc (1999), *El deute públic a la ciutat de Manresa a la Baixa Edat Mitjana*, a Sánchez Martínez, Manuel (coord.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC, pp. 155-183.
- Urgell Hernández, Ricard (1997), *El regne de Mallorca a l'època de Joan II. La guerra civil catalana i les seves repercussions*, Palma de Mallorca, El Tall.
- Van der Burg, Martijn; 'T Hart, Marjolein (2003), *Renteniers and the Recovery of Amsterdam's Credit (1578-1605)*, a Boone, Marc; Davids, Karel; Janssens, Paul (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18th Centuries)*, Turnhout, Brepols, pp. 197-216.
- Van der Heijden, Manon (2003), *Renteniers and the Public Debt of Dordrecht (1555-1572)*, a Boone, Marc; Davids, Karel; Janssens, Paul (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18th Centuries)*, Turnhout, Brepols, pp. 183-195.
- Verdés Pijuan, Pere (2002), *La guerra civil catalana i l'inici d'un nou cicle fiscal (Cervera, 1465-1516)*, a Segon congrés Recerques. *Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions. Lleida, 10-12 d'abril 2002*, vol. I, Lleida, Associació Recerques - Pagès Editors, pp. 128-144.
- Verdés Pijuan, Pere (2004), *Administrar les pecúnies i béns de la Universitat. La política fiscal i les estratègies financeres d'un municipi a la baixa edat mitjana (Cervera, 1387-1516)*, Barcelona, Universitat de Barcelona (tesi doctoral).
- Verdés Pijuan, Pere (2015), *El mercado de la deuda pública en la Cataluña de los siglos XIV-XV*, a *Estados y mercados financieros en el occidente cristiano (siglos XIII-XVI). Actas de la XLI Semana de Estudios Medievales de Estella*, Pamplona, Gobierno de Navarra, pp. 243-273.

- Viciano Navarro, Pau (1990), *Ingrés i despesa d'una vila valenciana del Quatrecentes. Les finances municipals de Castelló de la Plana (1426-1427)*, "Boletín de la sociedad castellonense de cultura" 66, pp. 635-664.
- Viciano Navarro, Pau (2018), *Deute públic i renda censalista al País Valencià en el segle XV. Una proposta d'interpretació*, "Anuario de Estudios Medievales" 48/2, pp. 925-953.
- Viciano Navarro, Pau (2021), *Una font alternativa de renda. La noblesa valenciana com a beneficiària del deute censalista de la Generalitat a la fi del segle XV*, a Furió Diego, Antoni; Guia Marín, Lluís; García Marsilla, Juan Vicente (eds.), *La veu del regne. 600 anys de la Generalitat valenciana. II. La Generalitat Valenciana. Dels orígens a l'abolició*, València, Universitat de València - Generalitat Valenciana, pp. 127-142.
- Zuijderduijn, Jaco (2009), *Medieval Capital Markets: Markets for Renten, State Formation and Private Investment in Holland (1300-1550)*, Leiden - Boston, Brill.

Fecha de recepción del artículo: junio 2022

Fecha de aceptación y versión final: febrero 2023